

**A status quo-t megkérdőjelező nagyhatalmak:
Oroszország és Kína**

**Status Quo Questioning Great Powers: Russia and
China**

Szeged, 2025.01.07.

AGT904

Tartalom

Tartalom.....	2
1 Bevezetés.....	3
2 Az USA hegemon szerepének elvesztése	4
3 Oroszország	8
3.1 Az orosz politikai rendszer sajátosságai	8
3.1.1 Az orosz elnök-Vlagyimir Putyin.....	9
3.2 Az oroszországi politikai kommunikáció eszközei és jellemzői.....	11
3.3 Nagyhatalmiság az orosz stratégiai dokumentumokban és a külpolitikában	15
3.4 Oroszország gazdasági teljesítménye.....	17
3.5 Oroszország hadereje	19
4 Kína	22
4.1 A kínai politikai rendszer sajátosságai	23
4.1.1 A kínai főtitkár: Hszi Csin-ping.....	23
4.2 A kínai politikai kommunikáció jellemzői.....	25
4.3 A kínai nagyhatalmiság a kínai stratégiai dokumentumokban és a külpolitikában.....	27
4.4 Kína gazdasága	30
4.5 Kína hadereje	34
5. Az orosz – kínai kapcsolatok.....	36
6. Összegzés	38
Irodalom- és forrásjegyzék.....	41

1 Bevezetés

Dolgozatomban napjaink egyik legaktuálisabb kérdését járom körül, a világ hatalmi viszonyainak átrendeződését. Úgy gondolom manapság ez egy kiemelten fontos és tárgyalandó aktuálpolitikai jelenség, ezért esett ezen folyamatok megvizsgálására a választásom. Dolgozatom célja bemutatni, hogy a Szovjetunió szétesését követően, hogyan alakult ki az Egyesült Államok vezette unipoláris világrend, hogyan került az USA hegemon, majd poszthegemon szerepbe. A nemzetközi szakirodalom azt tekinti poszthegemoniális állapotnak, amikor a hegemon elsősege megkérdőjeleződik, aminek következtében nem képes fenntartani a korábbi hatalmi struktúrát.¹

A nemzetközi rendszer realista, neorealista megközelítésében központi szerepe van a polaritásnak, azaz annak, hogy hogyan oszlik meg a hatalom az éppen fennálló nemzetközi rendszerben az egyes nagyhatalmi szereplők között. A legelterjedtebb tipológia a nemzetközi rendszer három modelljét különbözteti meg polaritás szempontjából: unipoláris, ahol egyetlen állam működik hegemonként; a bipoláris, ahol két állam tölt be vezető szerepet egymás hatalmát ellensúlyozva; illetve létezik a multipoláris, ahol kettőnél több szereplő osztozik a hatalmon². Ezen nemzetközi rendszerek stabilitása kérdésében vita bontakozott ki a nemzetközi viszonyok elméletén belül. Kenneth Waltz szerint a bipoláris rendszer a legstabilabb, hiszen a két szuperhatalom képes egymás féken tartására, egymás törekvéseinek mérséklésére³. Paul Kennedy az egypólusú rendszert tartja a legstabilabbnak, ugyanis véleménye szerint egy hegemon képes fenntartani a rendet, nincs rivalizálás.⁴

Az Egyesült Államok hidegháború utáni hatalmi státusza régóta megkerülhetetlen téma a nemzetközi viszonyok elméletén belül, amely a relatív hatalomcsökkenés vagy abszolút hatalomvesztés dilemmájában ragadható leginkább meg. Amikor egy állam kibillen vezető szerepéből, megjelennek a status quo-t megkérdőjelezők. Ezek azok az államok, amelyek megkérdőjelezzik a fennálló (világ)rendet és abban a hatalom megoszlását. Az Amerikai Egyesült Államok hidegháború utáni hegemon hatalmi státusza és az erre épülő nemzetközi

¹ Tóth Péter (2021): A poszthegemoniális hatalmi rend „hegemonjáról”. *Nemzet és Biztonság* Vol. 14, no. 4. p.2.

² Pal Roren (2024): Unipolarity is not over yet. *Global Studies*, Oslo. p.2.

³ Kenneth Waltz (2004): Neorealism: Confusions and Criticism. *Journal of Politics & Society*. 4.p.

⁴ Nicholas Kitchen (2011): The United States after unipolarity: executive summary. London School of Economics and Political Science, London. p.6.

rendszer vonatkozásában ez leginkább Oroszország és Kína. Ez a két állam cselekedetiben és/vagy kommunikációjában rendszeresen ad hangot véleményének, amelyben rendre kritizálja a fennálló világrendet.

Dolgozatom központi kérdése, hogy képes lesz-e Oroszország és/vagy Kína az Egyesült Államok sikeres kihívója lenni a nemzetközi politikában. Erről a kérdésről igencsak megoszlanak a vélemények, ezért igyekszem egy objektív elemzést szolgáltatni és egy reális képet alkotni a lehetséges világrend-átalakulásról.

A téma feldolgozása során kvalitatív forráselemzést végeztem, állításaim és érveim alátámasztásához a témát feldolgozó magyar és angol nyelvű szakkönyveket, tanulmányokat használtam fel. A releváns szakirodalom mellett elsődleges források is részét képezték az anyaggyűjtésnek és elemzésnek, ezek az orosz és kínai stratégiai dokumentumokat ölelik fel. A status quo megkérdőjelező államok hatalmi képességeinek vizsgálatakor komparatív elemzést alkalmaztam, amelynek során három változó mentén (politikai rendszer, gazdaság, haderő) hasonlítom össze Kínát és Oroszországot.

A dolgozat először az Amerikai Egyesült Államok hegemon szerepének elvesztését és relatív hatalma csökkenésének kérdését járja körbe a nemzetközi viszonyok elmélete szakirodalma alapján, majd Oroszország, illetve Kína mint status quo-t megkérdőjelező hatalmak elemzése következik, ezt követően kitérek a két ország egymás közötti viszonyának alakulására, végül összegzem következtetéseimet.

2 Az USA hegemon szerepének elvesztése

A nemzetközi viszonyok elméletének egyik központi kérdése a hatalom megoszlása és az ennek mentén kialakult hatalmi pólusok alakulása a nemzetközi politikában. Mindenekelőtt fontos tisztázni, hogy hogyan is értelmezhetjük a fejezet címét. Tálás Péter értelmezésében a poszthegemoniális nemzetközi rendszer jellemzője, hogy a vezető hatalom, a hegemon elsősége egy vagy több hatalmi szektorban megkérdőjeleződik, „ennek következtében nem akarja, vagy nem tudja fenntartani a korábbi hatalmi struktúrát.” Az ilyen típusú nemzetközi struktúra szereplőit két csoportra oszthatjuk: a status quo-t megkérdőjelező, és az azt fenntartani szándékozók halmazára. A status quo-t megkérdőjelező államok megkísérelhetik megszerezni a nagyhatalmi státuszt biztosító területeken (pl. gazdaság, katonai erő, politikai befolyás,

diplomácia) a vezető szerepet, aláásva ezzel a hegemon hatalmi pozícióját. A status quo-t megkérdőjelező államok tipikusan „a nemzetközi intézmények, a szabályok vagy a gyakorlati politika megkérdőjelezésével, háborúkat vagy proxyháborúkat indítva, háború alatti fegyveres vagy éles nemzetközi politikai konfliktusokat generálva” kérdőjelezik meg a fennálló nemzetközi rendszert. A poszthegeemoniális világrendet szokás egyfajta posztamerikai világrendnek nevezni, amely magába foglalja a Nyugat hanyatlását.⁵

A hidegháború végével, a Szovjetunió felbomlásával, a bipoláris világrend megszűnésével létrejött a posztbipoláris világrend azaz az USA vezette nemzetközi rendszer. Ez az időszak azonban – történelmi távlatra vetítve – nem tartott sokáig, ugyanis az Egyesült Államok fokozatosan kezdte elveszíteni hegemon szerepét. Helytálló Paul Kennedy azon felvetése, amely szerint a nagy birodalmak felemelkednek, majd hanyatlanak.⁶ A hatalomvesztésnek/hanyatlásnak számos oka lehet pl.: gazdasági, katonai, diplomáciai.⁷ Jelen fejezetben ezt a folyamatot fogom megvizsgálni. Az Amerikai Egyesült Államok hatalomvesztésének kérdésköre egy rendre visszatérő téma, hiszen az 1960-as évek óta időről időre értekeznek róla a szakemberek.⁸

Számos szerző a gazdasági teljesítményt tekinti a nagyhatalmi státusz legfontosabb komponensének. Martin Chancey rámutat: a II. világháborút követően a győztes és a vesztes hatalmak egyaránt meggyengültek, ennek a mértéke és következménye azonban eltérő volt. Egyedül az Egyesült Államok erősödött meg oly mértékben, hogy a világháborút követően a világ kapitalista országainak termelésének megközelítőleg a felét tette ki az USA-é, exportjának pedig harmadát.⁹ Ugyancsak ezt támasztja alá az az 1948-ból származó adat, amely szerint az ipari termelés 1948-ban az USA-ban megkétszereződött, Nagy-Britanniában és Franciaországban éppen meghaladta az 1938-as évet, míg Németországban és Japánban a felére csökkent.¹⁰ A hatalmas gazdasági erőfölény ellenére az Egyesült Államok gazdasági teljesítőképessége hamarosan csökkenni kezdett. 1958-ra az exportkivitele a korábbi 32%-ról

⁵ Tóth Péter (2021): A poszthegeemoniális hatalmi rend „hegemonjáról”. *Nemzet és Biztonság*. XIV. Vol. 14, no 4. p. 2.

⁶ Nicholas Kitchen – Michael Cox (2019): Power, Structural Power, and American Decline. *Cambridge Review of International Affairs*. Vol. 32, no. 4. p.2.

⁷ Robert Kappel (2011): The Decline of Europe and the US: Shifts in the World Economy and in Global Politics. German Institute for Global and Area Studies, Hamburg. p.2.

⁸ Michael Cox (2012): Power Shifts, Economic Change and the Decline of the West? *International Relations*, Vol. 26, no 4. p.8.

⁹ Martin Chancey (1962): The Relative Decline of the United States Economy. *Science&Society*, Vol. 26, no 4. p. 385.

¹⁰ Chancey, 1962. p. 386.

18%-ra csökkent¹¹. Chancey szerint tehát az Egyesült Államok relatív hatalomcsökkenésének gyökerei a gazdasági erő csökkenésében fedezhetőek fel.¹²

Leslie Gelb is a gazdasági erő fontosságát emeli ki, amikor kijelenti: amely államok nem képesek növekedni, kisebb eséllyel fognak tudni adekvát választ adni a globális kihívásokra.¹³

Bár ezzel kapcsolatban is megoszlanak a vélemények, kijelenthető, hogy az USA gazdasági hatalmának csökkenése nem folyamatos, nem lineáris. Ezt az állítást támasztja alá az a CIA által készített jelentés is, amely szerint 1975-ben 25 százalék volt az USA termelési részesedése a világpiacra, ez 1988-ra 26 százalékra emelkedett.¹⁴

A nagyhatalmi státusz másik nagyon fontos komponense, a katonai erő tekintetében az USA továbbra is messze a többi szereplő fölé emelkedik. Ha a védelmi kiadásokat tekintjük, 2023-ban az ország 916 milliárd dollárt költött, míg a sorban következő Kína ennek töredékét, 296 milliárd dollárt, míg a 2022 februárjában Ukrajna ellen államközi háborút indított Oroszország 109 milliárd dollárt.¹⁵ Az USA Oroszországgal együtt a világ nukleáris arzenáljának 88 százalékával rendelkezik 2024-ben, amely közel egyenlően oszlik meg: előbbi 5044, utóbbi 5580 nukleáris robbanófejjel bír. A kínai kapacitás 500 robbanófej.¹⁶ Az Amerikai Egyesült Államok a világ legerősebb regionális védelmi szövetségének, a NATO-nak a vezető hatalma. Védelmi ipara és piaca évtizedek óta vezető szerepet tölt be a világ védelmi piacán, köszönhetően a kutatásra-fejlesztésre, valamint a védelmi képességek gyártására fordított erőforrások mértékének. A világ 100 legnagyobb bevételre szert tevő védelmi ipari vállalatából 41 amerikai székhelyű, 2023-ban összesen 318 milliárd dollár bevételt realizáltak, ami 2,5 százalékos növekedést jelent az előző évihez képest, ezzel a globális védelmi ipari bevételek 50 százalékát tudhatják magukénak, míg a kínai vállalatok a bevételek 16 százalékát, az orosz cégek pedig a 4 százalékát.¹⁷

¹¹ Chancey, 1962. p. 388.

¹² Chancey, 1962. p. 388.

¹³ Kappel, 2011. p. 2.

¹⁴ Nye, 1990. p. 3.

¹⁵ Statista: Countries with the highest military spending worldwide in 2023 <https://www.statista.com/statistics/262742/countries-with-the-highest-military-spending/> (utolsó elérés ideje: 2024. 11.15.)

¹⁶ Federation of American Scientists: Status of World Nuclear Forces <https://fas.org/initiative/status-world-nuclear-forces/> (utolsó elérés ideje: 2024. 11.15.)

¹⁷ SIPRI: The SIPRI Top 100 Arms-producing and Military Services Companies, 2023 pp 2-3. https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-11/fs_2412_top_100_2023_0.pdf (utolsó elérés ideje: 2024. 12.15.)

Joseph Nye véleménye szerint az Egyesült Államok egy relatív hatalomcsökkenést él át, nem abszolút hatalomcsökkenést. A két megközelítés között elemi különbség van. A relatív hatalomcsökkenés során továbbra is az adott állam marad a nemzetközi rendszer vezető hatalma, azonban hatásköre csökken, visszaszorul, elsősorban azért, mert más szereplők hatalmának forrásai gyorsabban nőnek, vagy hatékonyabban tudja azokat alkalmazni. Az abszolút hatalomcsökkenés ezzel szemben azt takarja, amikor a nagyhatalmi státuszhoz elengedhetetlen hatalmi komponensek vagy azok alkalmazásának képessége oly mértékben lecsökkenek, hogy nem képes a rendszert determináló szerepét betölteni. Nye szerint a vezető szerepre való alkalmasság nem csupán a katonai és gazdasági erőn múlik, hanem kiemelt szerepe van a soft power eszközök alkalmazásának is.¹⁸

A hidegháború végét követően csökkent az Egyesült Államok globális befolyása, jóval kisebb szövetségi számmal rendelkezett, azonban azt is fontos megjegyezni, hogy bizonyos államok (pl.: Egyiptom) nem találtak alternatívát, így célszerű volt fenntartaniuk a kapcsolatokat Washingtonnal.¹⁹ A szovjet tömb szétesésével azonban megjelentek új, olyan államok, amelyeknek lehetősége nyílt az USA vezette Nyugati tömbhöz csatlakozni. Emellett fontos azt is megjegyezni, hogy a korábbi ideológia alapú rendszereket, az Egyesült Államok által létrehozott eszmei és intézményi keretek váltották fel.²⁰ Elmondható tehát, hogy a hidegháborút követő időszak az USA számára is hektikus volt, bizonyos tekintetben veszített hatalmából, bizonyos tekintetben pedig ki tudta terjeszteni, növelni tudta befolyását.

Véleményem szerint az USA – a relatív hatalomcsökkenés okán bár elvesztette globális hegemon szerepét – elősorban katonai potenciálja miatt továbbra is a nemzetközi rendszer meghatározó szereplője egy olyan poszthegemoniális világrendben, amelyben Kína és Oroszország értelmezhető legfőképpen status quo-t megkérdőjelező államoknak. Mint azt majd a későbbiekben bemutatom, Kína valóban közép/középhosszú távon potenciális kihívója lehet az Egyesült Államoknak, egyelőre néhány területet leszámítva nincs paritásban az USA-val, pláne nem képes átvenni a vezető szerepet.

¹⁸ Joseph Nye, Jr. (1990). Bound to lead: The changing nature of American power. <https://www.kropfpolisci.com/exceptionalism.nye.pdf> (utolsó elérés ideje: 2024.05.18.) p.6.

¹⁹ Cox, 2012, p.16.

²⁰ Kitchen, 2019, 9-10.pp.

3 Oroszország

Az Oroszországi Föderáció a Szovjetunió jogutódjaként jött létre 1991. december 25-én. Létrejöttét követően egy igen turbulens időszak következett az ország életében, amely számos kihívást okozott a kormánynak. A 2000-es évek elején, amikor Putyin átvette a hatalmat elindult egyfajta konszolidáció és stabilitás. Gazdasági fellendülés, életszínvonal emelkedés és nemzetközi megbecsülés övezte az Oroszországi Föderációt. Putyin maga a Time magazin év embere lett 2007-ben²¹. Az elmúlt évtizedben azonban Oroszország más jellegű politizálásba kezdett, igyekezett megtartani/visszaszerezni befolyási övezetét, melynek során gyakran konfliktusba került a Nyugattal. A rendelkezésére álló minden eszközzel igyekszik megtartani hatalmi pozícióit, próbál a világpolitika színpadán maradni. Jelen fejezetben azokat a tényezőket vesszük elemzés alá, amelyek Oroszország nagyhatalmi státuszának, illetve status quo-t megkérdőjelező szereplőként való értelmezésének alapját képezhetik.

3.1 Az orosz politikai rendszer sajátosságai

A dolgozatom ezen részében megvizsgálom Oroszország politikai rendszerét, ezzel is elősegítve az ország politikai folyamatainak működésének megértését. Az ország nem demokratikus jellegéből adódóan a közvélemény hajlamos Oroszországot – Kínához hasonlóan – egypártrendszerként emlegetni, azonban ez az állítás téves. Az 1993-as választás óta három szakaszra osztható az orosz pártosodás. Az első szakasz 1993 és 1999 közé tehető. Ez az időszak igen hektikus és kiszámíthatatlan volt az újonnan létrejött Oroszországi Föderáció életében. A második szakasz az állampárt konszolidációját és stabilitásának növelését jellemzi. A harmadik és egyben utolsó szakaszban az állam igyekezett állami befolyást szerezni az országos pártstruktúrára, valamint a választási autokrácia elemeit kiépíteni²². A legfrissebb, 2021-es választási adatokat megtekintve cáfolható az állítás. A 450 fős Duma, azaz az orosz

²¹David Morgan (2007): Putin is Time magazine's „Person of the Year”. Reuters. Letölthető: <https://www.reuters.com/article/idUSN19568348/> (utolsó elérés ideje: 2024.04.15)

²²Graeme Gill (2022): A Routledge Handbook of Russian Politics and Society. London, Routledge. p. 127.

törvényhozás alsóháza jelenleg 5 pártot foglal magába.²³ Oroszországban, a kormánypárton kívül, jelenleg alig néhány említésre méltó párt létezik. A leglényegesebb az Egységes Oroszország párt, erről mindenképpen érdemes néhány szót szólni. A pártot 2001. december 1-jén alapították Moszkvában. Alapítói és prominens személyei között megtalálható maga Vlagyimir Putyin, Szergej Sojgu vagy éppen Dmitrij Medvegyev.²⁴ A domináns párt leuralta az elmúlt kb. 20 év választásait, parlamenti többséget biztosított az elnök számára. Az orosz pártrendszer igen statikusnak mondható. Megállapítható, hogy a kormánypárt köré szerveződik több, kisebb párt, amelyek azonos érdekek mentén cselekednek, alakítják a politikai életet befolyásukhoz mérten. Az ország pártrendszerét jellemzi az úgynevezett „kartell-pártrendszer”. A kifejezés ismerős lehet a közgazdaságtanban használt fogalom kapcsán, ugyanis lényegét tekintve ugyanúgy funkcionál. A politikai élet meghatározó szereplői, jelen esetben a pártoknak két célkitűzése van. Először is a közös érdekek érvényre juttatása, másodsorban pedig az új pártok, szervezetek politikacsinálástól való távoltartása. Egyes értelmezések szerint viszont Oroszországban mint választási autokráciában már nem beszélhetünk klasszikus többpártrendszeréről, sokkal inkább autoriter pártrendszeréről. Az orosz pártrendszer tehát jellegéből adódóan rendkívül stabilnak mondható, ahol nem várható meglepetés a közeljövőben, a Putyin-rezsim alatt legalábbis biztosan nem.²⁵

3.1.1 Az orosz elnök-Vlagyimir Putyin

Oroszország félelnöki kormányformájú állam, azonban olyan erős és figyelemreméltó az elnöki pozíció és azt betöltő Vlagyimir Putyin szerepe, hogy mindenképpen érdemes vele behatóbban foglalkozni. A hatalmi ágakat tekintve elméletileg közösen birtokolja a végrehajtói hatalmat a kormány fejével, a miniszterelnökkel, azonban ez a gyakorlatban máshogy valósul meg, jelentős az elnöki túlsúly. Oroszország jelenlegi elnöke Vlagyimir Putyin. Putyin egy Sztálin óta nem látott jelentőségű és hatalmú orosz vezető. Pozíciójának stabilitása legfőképpen két pilléren nyugszik. Ez a két pillér a hozzá hűséges politikai és gazdasági elit, illetve a

²³ Martin Russel (2021): Russia's 2021 Elections. European Union, Brussels. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698018/EPRS_BRI\(2021\)698018_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698018/EPRS_BRI(2021)698018_EN.pdf) (utolsó elérés ideje: 2023.05.30.) p.4.

²⁴ Everything you need to know about United Russia party. TASS Russian News Agency, 2017. <https://tass.com/politics/982635> (utolsó elérés ideje: 2023.05.30.)

²⁵ Gill, 2022. p. 123.

hatalmas társadalmi támogatottság. Borisz Jelcin 1999-es lemondása óta de facto Putyin Oroszország elsőszámú vezetője. Fontos megjegyezni a medvegyevi beékelődést, amikor is egy ciklus idejére Medvegyev lett az elnök Putyin pedig a miniszterelnök, azonban széles körben elfogadott az a nézet, amely szerint ebben az időszakban (2008-2012) is Putyin szava volt az irányadó.²⁶ Elvitathatatlanok Putyin vezetői képességei, azonban a személyével járó néhány előny mellé számos hátrány is társul. Az egyik ilyen előny, amiben Putyin kifejezetten tehetséges és sikeres, az a képesség, hogy kontrollálni tudja a politika egészét, miközben egy sikeres és népszerű vezető imázsát kreálja. Természetesen felmerül a kérdés: kinek a számára előnyös ez. A válasz egyértelmű, a saját holdudvarának. Hátrány azonban például az, hogy országban szinte hagyományosnak mondható korrupció, amely mind őt, mind a köré szerveződött szűk elitet is hatalmas mértékben érinti.²⁷ Az Oroszországi Föderáció mai világrendben elfoglalt helyében kiemelt szerepe van Vlagyimir Putyinnak. Néhány elsőszámú pártfunkcionáriust leszámítva az elnök propagálja saját és/vagy országa hozzáállását az átalakuló világrendhez. Rendszeresen, néhol a valóságot teljes mértékben nélkülöző megnyilatkozásokat tesz, azonban erről bővebben egy későbbi fejezetben.

Úgy gondolom témánk szempontjából fontos rávilágítani Putyin személye, a 2022-es ukrajnai invázió és a világrend megkérdőjelezése közti összefüggésre. A 2022-es invázió megindításában tagadhatatlanul kiemelt szerepe volt és elvitathatatlan felelőssége az orosz elnöknek. A lépés, amellyel Putyin megkérdőjelezte a fennálló világrendet, hosszú éveken át tartó előkészületeket igényelt, ahogy arra Sz. Bíró Zoltán rámutat. Mint ahogyan az köztudott, a háborúhoz elengedhetetlen a biztos pénzügyi háttér. Ennek érdekében az orosz Központi Bank 2022. február végére 643 milliárd dollárnyi tartalékot halmozott fel nemzetközi (legfőképpen nyugati) bankokban. A tekintetben meglepő módon elkalkulálták magukat, hogy bár arra számítottak a tartalékokból finanszírozni tudják a háborút, a megtakarítások közel felét zárolták a pénzintézetek. A második, jóval régebbre visszanyúló intézkedés a haderő reformja. Ezt szakaszban valósították meg 2008-2020 között és a célkitűzések között szerepelt egy viszonylag kis létszámú, jól felszerelt, zömmel szerződéses katonákból álló haderő. Emellett fontos célkitűzés volt az eszközök modernizálása, ami egészen sikeresnek mondható hiszen az időszak végére, a kitűzött 80%-ból 70%-ot sikerült teljesíteni. Egy harmadik és felettebb

²⁶ Gill, 2022. pp. 87-98.

²⁷ Mark Levin-Georgy Satarov (2000): Corruption and institutions in Russia. *European journal of political economy*. Vol 16, no 1. 113-114 pp.

érdekes lépés volt a nukleáris kommunikáció beemelése a narratívába. Hozzávetőlegesen 2014 körül emelte be Putyin és azóta konzekvensen használja. Érdekes, hogy már a Szovjetunió utolsó évtizedében sem volt jellemző a nukleáris arzenál felemlegetése és az azzal való fenyegetés. Ehhez képest Putyin közel három évtizeddel később előveszi ezt az ütőkártyát. Felmerülhet a kérdés, hogy vajon miért. Erre a kérdésre a válasz nagy valószínűséggel a nagyhatalmi ambíciói közt keresendő, hiszen azokkal egyidőben emlékeztette a világot az orosz nukleáris elrettentőerőre. Ahhoz, hogy Oroszország cselekvőképesebbé váljon szükség volt az akadályozó tényezők megszüntetésére. Belpolitikai értelemben ezeket az akadályokat a politikai ellenfelei jelentették. Az ellenzéki sajtó megszüntetése, a civil szervezetek megszüntetése vagy ellehetetlenítése, az elnök- és dumaválasztások elcsalása, az ellenzék prominens alakjainak meggyilkolása (Nyemcov, Navalnij) mind hozzájárultak egy konszolidált autokrácia kialakításához, ahol a legfelsőbb vezetés nem ütközik akadályokba, így megvalósíthatja ambícióit.²⁸

3.2 Az oroszországi politikai kommunikáció eszközei és jellemzői

Az oroszok által alkalmazott kommunikációs technikák hírhedtnek mondhatók, melyeknek teret ad az elképesztően kiterjedt online világ pl.: közösségi média. Oroszország hatalmas előnnyel rendelkezik a kommunikációs hadviselés terén a Nyugathoz képest. Ennek gyökere egészen a szovjet időkig, a hidegháborúig nyúlik vissza, amikor a Szovjetunió a nyugati közvélemény befolyásolására tett törekvéseket. Ennek köszönhetően egy olyan struktúrával rendelkeznek, amelyet már nem kell kiépíteni.²⁹

Bevett eszköz a dezinformáció vagy a sokat hallott trollfarmok használata. Orosz „találmány” révén érdemes néhány szót ejteni a trollfarmokról és azok működéséről. A trollfarmok feladata leggyakrabban hamis közösségimédia-profilok üzemeltetése, abból a célból, hogy bizonyos – általában politikai – bejegyzések alá kommenteljenek, és ennek során a megbízó által előírt kommunikációs paneleket propagálják. Egyik hatalmas előnye a trollfarmoknak a költséghatékonyság. Egy személy számos profilt üzemeltethet vagy akár

²⁸ Sz. Bíró Zoltán (2023): Putyin háborúja. Gondolat Kiadó, Budapest. pp. 77-90.

²⁹ Timothy P. McGeehan (2018): Countering Russian Disinformation. *The US Army War College Quarterly: Parameters*. Vol. 48, no 1. p.51.

algoritmus által is lehet ezeket kezelni, így elenyészőek a költségek más megoldáshoz képest³⁰. Egyes megközelítések szerint a kommunikáció napjainkra a hadviselés részévé vált, ami nem feltétlen negatívan értendő. A kommunikációval elért célokkal redukálható az emberáldozatok vagy éppen a haditechnikai veszteségek száma.³¹

Gyakran szokás az orosz-ukrán háborút információs háborúként (is) aposztrofálni, sőt, maga Valerij Geraszimov, vezérkari főnök írta meg 2013-ban, hogy a háborúk a klasszikus értelemben vett harctéren túl, az információs térben fognak zajlani.³²

Ezek alapján kijelenthető, hogy az Oroszországi Föderáció egészen páratlan képességekkel rendelkezik politikai kommunikáció terén, elhibázott lépés lenne részéről nem kihasználni. A témánkra rákanyarodva, orosz politikai kommunikációban napi szinten fellelhető a világrend megkérdőjelezésére irányuló törekvés³³. A legtöbb esetben az orosz politikai élet prominens személyei, egészen a legmagasabb politikai tisztségekig adnak hangot véleményüknek. Alkalmaznak klasszikus paneleket, szófordulatokat, amelyek a befolyásolásra irányuló anyagok túlnyomó többségében megjelennek. Ilyen például a Nyugat hanyatlása. A kommunikáció gyakran kétirányú, a tekintetben, hogy a kommunikációs panelek sokszor nem okvetlenül a nemzetközi közönségnek szólnak, sokkal inkább a belföldi tömegeknek. Az üzeneteket számos platformon juttatják el a közönségnek. Ezek leggyakrabban valamilyen közösségi média, mint pl.: Telegram, X, Facebook, vagy híradásokban, politikai beszédekben, interjúkban jelennek meg.³⁴ A továbbiakban tekintsünk meg néhány példát.

Az orosz politikai kommunikációban vannak rendre visszatérő kommunikációs elemek. Ezeknek témája leggyakrabban a változó világrend, a Nyugat hanyatlása, vagy hozhatjuk példának a nukleáris fegyverrel való fenyegetését. Tekintsünk meg először egy Dmitrij Peszkov idézetet, amelyet a TASZSZ, orosz sajtóorgánumnak adott nyilatkozatában szerepel és a változó világrenddel kapcsolatban nyilatkozik:

³⁰ Philipp Denter – Boris Ginzburg (2023): Troll Farms and Voter Disinformation. *Journal of Theoretical Politics*. Vol. 12, no 2, p.8.

³¹ McGeehan, 2018. p.50.

³² Flemming Splidsboel Hansen (2017): Russian hybrid warfare: A study of disinformation. Danish Institute for International Studies. 4.p.

³³ 2022 márciusában egy elnöki rendelet került kiadásra, amelyben utasították az illetékes szerveket fontos informatikai cégek anyagi támogatására, annak dolgozóinak életkörülményeinek növelésére, fizetésüknek megemelésére. Éppen a 2022.02.24-i események után hat nappal Executive Order on measures to boost IT industry. 2022. <http://en.kremlin.ru/acts/news/67893> (utolsó elérés ideje: 2024.04.15)

³⁴ Daria Vlasova (2020): Network and Traditional Forms of Political Communication in Modern Russia. Link: <https://sgpjournals.mgimo.ru/2020/2020-7/network-and-traditional-forms-of-political-communication-in-modern-russia> (utolsó elérés ideje: 2024.11.09.)

„Teljes mértékben egyetértünk Joe Bidennel. Ez azon ritka alkalmak egyike, amikor teljes mértékben egyetértünk. Valóban, a világnak szüksége van egy új világrendre, azonban teljesen más elvek mentén (mint amit az Egyesült Államok elképzel) [...] Joe Biden azt is közölte, az Egyesült Államok képes egy új világrend kiépítésére. Egyáltalán nem értünk egyet ezzel a kijelentéssel.”³⁵

A Kreml szövivőjének megnyilatkozásában tökéletesen fellelhető az egyik, ha nem a leggyakrabban alkalmazott kommunikációs panel, az Egyesült Államok kritizálása. Peszkov határozottan elutasítja az amerikai elnök szavait, amikor az új világrendről értekezik, egyenesen elveti azon gondolatokat.

Másodikként megemlíthető az Oroszországi Föderáció első emberének, azaz Vlagyimir Putyinnak 2022. 02. 24-én az orosz néphez intézett beszéde, amelyben a következőképpen fogalmaz:

„Ezért jó okkal és magabiztossággal kijelenthetjük, hogy az egész úgynevezett Nyugat, amelyet az Egyesült Államok formált a maga képére, teljes egészében a hazugság birodalma.”³⁶

Az ukrajnai bevonulást követő beszédében elhangoznak az ő aspektusukból kulcsfontosságú panelek, amelyeket azóta is következetesen használnak. A beszédben ismét egy igen gyakori jelenik meg, a kollektív Nyugat és az Egyesült Államok verbális inzultációja. Ezen a ponton érdemes visszatekinteni Putyin 2007-es, müncheni beszédére, ahol a fennálló világrenddel kapcsolatban osztja meg gondolatait.

„Úgy gondolom az unipoláris modell nem csupán elfogadhatatlan, sokkal inkább lehetetlen napjainkban”

Majd később már nevesíti is az Egyesült Államokat.

„Egy állam, és természetesen elsősorban az Egyesült Államok, minden módon túllépte a nemzeti határait.”³⁷

³⁵ World in need of new order, but not under US aegis-Kremlin spokesman in reply to Biden. TASS Russian News Agency, 2023. <https://tass.com/politics/1695389> (utolsó elérés ideje: 2024.04.15)

³⁶ Address by the President of the Russian Federation. February 24, 2022.: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843> (utolsó elérés ideje: 2024.04.15)

³⁷ Vlagyimir Putyin elnök beszéde a müncheni biztonságpolitikai fórumon. Letölthető: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=RXIDNA> (utolsó elérés ideje: 2025.01.05.)

Egy további igen gyakran megjelenő kommunikációs panel Dmitrij Medvegyevhez, korábbi orosz elnökhöz köthető:

„Képzeljék el, ha a NATO által támogatott offenzíva sikeres lenne és kiszakítanának egy darabot a földünkől, az elnöki rendelet értelmében kénytelenek lennénk atomfegyvert bevetni [...] egyszerűen nem lenne más megoldás. Szóval az ellenségeink imádkozhatnak, hogy a harcosaink sikerrel járnak. Ezzel biztosíthatják, hogy nem robban ki egy globális nukleáris háború.”³⁸

Szintén egy hasonló hangvételű megnyilvánulás az exelnöktől:

„Oroszország 1991-es határainak visszaállítása csak egy dologhoz vezethet-egy globális háborúhoz a Nyugattal, a teljes stratégiai (nukleáris) arzenál bevetésével Kijev, Berlin, London és Washington ellen.”³⁹

A medvegyev-i kommunikációról két dolog biztosan megállapítható. Medvegyev az orosz politikai kommunikáció „megmondóembere,” az ő feladata a megfélemlítés az Ukrajna elleni háború kontextusában. Szintén megállapítható, hogy Medvegyev kommunikációja nem akkora súllyal esik latba, mint például Putyiné, ismert a rá osztott szerep.

Összességében tehát megállapítható, hogy a politikai kommunikáció egy rendkívül kiforrott eszköz, amelyet következetesen használnak. Rendre visszatérő elemeket alkalmaznak az ellenségképzés során és kapcsán. Gyakran ismételt gondolat a kollektív Nyugat hanyatlása, Oroszország szerepe az új világrendben, az ukrain inváziót legitimáló egyértelmű kitalációk (náciitanítás, Ukrajna nem létezik, az ukrán nép létének vitatása stb.) Sikerrel használják mind a belföldi, mind a külföldi közvélemény tematizálására, befolyásolására.

³⁸ Andrew Osborn (2023): Russia's Medvedev: We'd have to use a nuclear weapon if Ukrainian offensive was a success. Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/russias-medvedev-wed-have-use-nuclear-weapon-if-ukrainian-offensive-was-success-2023-07-30/> (utolsó elérés ideje: 2024.04.15)

³⁹ Alexander Khrebet (2024): Russia's Medvedev threatens to nuke US, UK, Germany, Ukraine if Russia loses occupied territories. The Kyiv Independent. <https://kyivindependent.com/russias-medvedev-threatens-to-nuke-us-germany-uk-ukraine-if-russia-loses-occupied-territories/> (utolsó elérés ideje: 2024.04.15)

3.3 Nagyhatalmiság az orosz stratégiai dokumentumokban és a külpolitikában

A stratégiai dokumentumok összessége egy igen komplex halmaz, amely magában foglal számos ágazati stratégiát. A modern értelmezésben már nem csak katonai stratégiáról beszélhetünk, sokkal inkább az állam lehetőségeinek minél többreágó alkalmazásáról. Ezen dokumentumok alapját az állam biztonság-percepciója szolgáltatja. Napjaink államközpontú rendszerében az államok biztonságfelfogását nemzeti szinten érdemes vizsgálni. Ebben kulcsszerepe van a nemzeti kormányoknak, amelyek meghatározzák a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy hatékonyan megvédjék a nemzeti értékeket. A kormányok szerepe erőteljesen felértékelődik ezen a területen, hiszen a kormányok foglalkoznak a nemzetbiztonsági ügyekkel. A legmagasabb szintű stratégiai dokumentumok egy átfogó képet adnak az állam aktuális helyzetéről. Képet adnak az ország nemzetközi helyzetéről, meghatározzák a szövetségeseket/ellenségeket, vélt vagy valós fenyegetéseket, valamint felméri a képességeiket az adott szituáció kezeléséhez.⁴⁰

A külpolitika egy elég régóta jelen lévő állami tevékenység, egészen kétezer éves múltat tekint vissza, azonban a napjainkban bevett fogalom inkább a 18. századtól használatos, ekkor jelentek meg az első külügyminisztériumok. A II. világháborút követően, különösen a hidegháború időszakában kezdett fellendülni a külpolitika tudományos vizsgálata.⁴¹ A külpolitikai tevékenységének értelmezésében esetünkben a legfontosabb kérdés az állam és kiváltképp a kormány tevékenysége. A kormány feladata az állampolgárok megvédése a határokon kívülről érkező fenyegetések ellen.⁴²

Az Oroszországi Föderáció vonatkozásában a 2023-as külpolitikai, a 2022-es katonai és a 2021-es nemzetbiztonsági stratégiai dokumentumokat fogom elemezni. A külpolitikai stratégia felépítését tekintve 5 fejezetből és számos bekezdésből áll, elemzésem során ezeket nem kívánom sorra venni, a téma szempontjából releváns információkat fogom feldolgozni. A dokumentum világosan megjeleníti Oroszország törekvéseit a globális politikában. Tárgyalja Oroszország jelenlegi és a jövőben betölteni kívánt szerepét, valamint a többi szereplővel való kapcsolatát. Természetesen bírálja az Egyesült Államokat és általa vezetett Nyugatot és magát

⁴⁰ Csiki-Varga Tamás (2008): A stratégiai dokumentumok rendszere. *Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai szemle*. Vol. 1, no. 8. p.76.

⁴¹ Christopher Hill (2003): What is to be done? Foreign Policy as a Site for Political Action. *International Affairs*. Vol. 79, no, 2. p.233.

⁴² Hill, 2003. p. 239.

igyekszik globális szereplőként a térképre helyezni. Utóbbi gondolat fontos az Oroszország által ideálisnak vélt világrend kapcsán. Stratégiájában egy kölcsönösen előnyös, multipoláris világrendet képzel el, ahol mindenki egyenlően fér hozzá a globális gazdasághoz, nem sérül senki területi integritása, alkotmányos rendje. Mindemellett nagy hangsúlyt fektet a szövetségek kialakítására és a meglévő partnerséget mélyítésére pl.: Kínával.⁴³

A katonai stratégia -a külpolitikaival- ellentétben egy egészen racionális értékelést ad az orosz katonai lehetőségeket tekintve. A dokumentum a Nyugattal való szembenállást járja körül. Négy fő pontot lehet megemlíteni, amely mentén megérthető a szemléletbeli különbség. Oroszország elismeri a Nyugat gazdasági és technológiai fölényét, amely a NATO katonai potenciálját sejteti, illetve elismeri, hogy ez várhatóan a következő két évtizedben fennmarad, emellett felismeri, hogy szövetségesek nélkül jelentősebb nehézségekkel nézne szembe egy esetleges konfliktus során.⁴⁴

Mostanra körvonalózódott, hogy Oroszországnak milyen elképzelései vannak a világról és annak (számára) ideális alakulásáról, így a nemzetbiztonsági stratégiai dokumentumot elemezvén nem találkozhatunk nagy meglepetésekkel. A külpolitikai dokumentummal megegyezően, a nemzetbiztonsági szintén az új, multipoláris világrend egyik meghatározó központjaként képzei el Oroszországot. Emellett elveti egy hegemon hatalom létezését és egy kiegyensúlyozott, kölcsönösen előnyös, a nemzetközi jog érvényesülését támogató rendszert képzel el.⁴⁵

A 2010-es években Oroszország a gyakorlatban is igyekezett érvényt szerezni nagyhatalmi ambícióinak és nemzetközileg megmutatni, hogy célszerű egyenrangú partnerként kezelni. A nagyhatalmi törekvéseinek talán legfontosabb indikátora az Ukrajna ellen indított (hibrid) háborúja 2014-ben. Ebben az időszakban Ukrajna kiemelten fontos volt számára hiszen komolytalan vállalkozás lett volna nélküle létrehozni az Eurázsiai Gazdasági Uniót, azonban Ukrajna már küszöbén állt egy társulási szerződés aláírásának az EU-val.⁴⁶ Oroszország nem hagyhatta, hogy Ukrajna kiessen érdekszférájából, azt pedig pláne nem, hogy helyette az európai integrációhoz közeledjen. Valerij Geraszimov jóvoltából egy egészen innovatív

⁴³ The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation. https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/. (utolsó elérési ideje: 2024.11.14.)

⁴⁴ Clint Reach-Alexis A. Blanc-Edward Geist (2022): Russian Military Strategy. RAND Corporation, Santa Monica. p. 109.

⁴⁵ Strategy of the National Security of the Russian Federation. https://rusmilsec.blog/wp-content/uploads/2021/08/nss_rf_2021_eng.pdf (utolsó elérési ideje: 2024.11.14.) 3-9.pp.

⁴⁶ Sz. Bíró Zoltán (2016): Oroszország külpolitikája (2012-2016): a nagyhatalmiság kísértése. *Nemzet és Biztonság*, Vol. 6, no. 25-47.

hadviselési módszert alkalmaztak és alkalmazzák azóta is. A hibrid hadviselés legfőbb ismérve, hogy a háború nem csupán a csatatéren zajlik, hanem számos területet érint, mint pl.: államigazgatás, hátország működésképtelenné tétele. Az agresszor államnak -jelen esetben Oroszországnak- nagyobb katonai erővel rendelkeznie ahhoz, hogy hatékonyan érvényesíteni tudja akaratát. Ez 2014-ben elégségesnek bizonyult a Donbaszban, 2022-ben már rosszul mérte fel az orosz hadvezetés a szükséges erőforrásokat, amikor eszkalálta a konfliktust nagy intenzitású államközi háborúvá.⁴⁷ Az tehát egyértelműen megállapítható, hogy Oroszország ismét szeretne világhatalmi tényező lenni, azonban erre, véleményem szerint számos okból nem lesz képes.⁴⁸

Összességében tehát elmondható, hogy az orosz külpolitikai, nemzetbiztonsági és katonai stratégiai dokumentumok tartalmazzák az Oroszországi Föderáció helyzetértékelését, valamint jövőbeli elképzeléseit egy új világrenddel kapcsolatban. Felvázolják hova pozicionálja magát Oroszország az új világrendben, illetve hogy milyen szövetségi rendszerben gondolkodik. A 2014-es hibrid háború, majd annak 2022-es eszkalációja pedig azt mutatják, Oroszország a befolyási övezetébe tartozó közel külföld feletti kontroll visszaszerzésén túl a Nyugat dominanciájára épült nemzetközi rendszer transzformációjában is gondolkodik.

3.4 Oroszország gazdasági teljesítménye

Ahogy arra Sz. Bíró Zoltán is rámutat, a hidegháború utolsó évtizedeiben a Szovjetunió egyre kevésbé tudta tartani a lépést az Egyesült Államokkal. Ez a vereséget jelentette számára, ami hamarosan a Szovjetunió szétesését eredményezte. A legnagyobb szovjet utódállam, Oroszország számára a következő időszak hatalmas kihívásokat okozott mind társadalmi, mind gazdasági, mind politikai értelemben. A piacgazdaságra való áttérés első öt évében az infláció meghaladta a 100%-ot, hiperinflációt gerjesztve. Az úgynevezett „sokkterápia”, amely az árak felszabadítását, a bel- és külkereskedelem liberalizálását, privatizációt, makrogazdasági stabilitás megteremtését irányozta elő, az első évben 2700%-os inflációt eredményezett. Az orosz gazdaság az 1960-as évek szintjére esett vissza. Szintén

⁴⁷ Rácz András (2014): Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. 17-18.pp.

⁴⁸ Sz. Bíró, 2016, 44-45.pp.

nehezítette az ország helyzetét, hogy az egyik legfőbb exportcikknek, a kőolajnak rendkívül alacsony volt a világpiaci ára.⁴⁹

Az 1990-es évekre szokás egy hosszúra nyúlt tranzíciós válságként hivatkozni. Ezt az időszakot az 1998-as bankválság és államcsőd zárta, majd a kétezres évek Putyin elnökségei alatt 7%-os éves gazdasági növekedést hoztak. Ennek köszönhetően nőtt a jólét, a társadalmi közérzet és különböző demográfiai mutatók⁵⁰.

Oroszország gazdasági teljesítőképességét nem könnyű feladat elemezni ezekben az időkben, hiszen a 2022-es nagyléptékű háborúja óta számos tényező árnyalja a dolgot, kiemelten az országgal szemben alkalmazott szankciók. Szintén nehezítő tényező az információk megbízhatósága, ugyanis diktatórikus rendszerek esetében célszerű az általuk közölt adatokat fenntartásokkal kezelni, valamint az orosz hatóságok a statisztikai mutatókat már nem publikálják⁵¹. Ezek közül megemlíthetők a sokat hallott szankciók, az olajembargó vagy például a kiugró állami investíció a hadiiparba⁵². Mivel Oroszország részéről a fennálló világrend megkérdőjelezése egy aktuálpolitikai tevékenység, célszerű az aktuális gazdasági teljesítőképességét vizsgálni. A tekintetben konszenzus van, hogy egy Oroszország méretű és jelentőségű (kőolaj és földgáz) gazdaságot nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A Világbank, a Nemzetközi Valutaalap, valamint az OECD becslése szerint a 2022-es évben az orosz gazdaság 2.1%-os GDP csökkenést produkált. 2022 elején az olajembargó bejelentése miatt az olajárak megemelkedtek, amelynek köszönhetően Oroszország jelentős bevételre tudott szert tenni, ugyanakkor a Nemzetközi Energiaügynökség adatai alapján, 2023 januárjára az ország olajból származó bevételei majdnem 27%-kal csökkentek, míg februárban már közel 42%-kal az előző év januárjához, illetve februárjához képest.⁵³ Ezek az adatok is jól szemléltetik, hogy a szankcióknak igenis van hatásuk.

A szankciók autokráciák esetében szinte soha nem eredményezik rövid időn belül a szankcionált állam politikájának megváltoztatását. Ugyanezt láthatjuk Oroszország esetében is.

⁴⁹ Sz. Bíró Zoltán (2019): Putyin Oroszországa. Noran Libro Kiadó, Budapest. p.11.

⁵⁰ Deák András (2018): Van-e orosz modell? Gazdasági útkeresés és modernizáció Oroszországban. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Világgazdasági Intézet, Budapest. 3.p.

⁵¹ Yulia Starostina (2022): Secret Economy: What Hiding the Stats Does for Russia. <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2022/07/secret-economy-what-hiding-the-stats-does-for-russia?lang=en>. (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)

⁵² Trading Economics: russian Military Expenditure. <https://tradingeconomics.com/russia/military-expenditure>. (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)

⁵³ Impact of sanctions on the Russian economy. European Council of the European Union, 2023. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/impact-sanctions-russian-economy/> (utolsó elérés ideje: 2024. 05. 17.)

Bár Oroszország ellen már a 2014-es Krími események után vezettek be szankciókat, a 2022-es nagyléptékű háború óta az Oroszországi Föderáció lett a világ leginkább szankcionált állama. A szankció mint eszköz sokkal inkább egy demonstratív lépés, hogy felhívja az ország figyelmét arra, hogy a tetteinek következménye van. Az Oroszország ellen bevezetett korlátozó intézkedéseknek jóval nagyobb jelentősége van, mint az elsőre tűnhet. Ez ugyanis egy főpróbája annak, hogy mire számíthatnak a hasonló agressziót elkövető államok: azaz, hogy túl lehet-e élni a nyugati gazdaságból való kizárást/kiválást; hogy léteznek-e, és ha igen, mennyire működőképesek az alternatív pénzügyi rendszerek; hogyan tud alkalmazkodni egy nagyhatalom és annak társadalma; milyen hatékonysággal tud nyomást gyakorolni a Nyugat.⁵⁴ A szankciók több területen érintik Oroszországot, elsősorban pénzügyi, technológiai és logisztikai szempontból. Az intézkedések összességében súlyos gazdasági visszaesést okozhatnak Oroszországban és jelentős károkat okozhatnak a nyugati országoknak is.⁵⁵ A szankciók hatásosságáról megoszlanak a vélemények a szakértők között, azonban az egyértelműen megállapítható, hogy igen nehéz a szankciók hatékony betar(ta)tása. Ebben a globalizált világban Moszkva hamar alkalmazkodni tudott és kerülőutakon és költségesebben, de be tudta szerezni a számára szükséges árukat. Szintén árnyalják a képet az ipari termelés mutatói. A szankcióspolitikára az ipari termelés növekedni tudott, mert 2022 ősze óta a hadipari szektor exponenciálisan megnövelte termelését.⁵⁶

3.5 Oroszország hadereje

Amennyiben az Oroszországi Föderáció a fentebb már tárgyalt céljait szeretné megvalósítani, elengedhetetlen egy stabil katonai háttér. Témánk aktualitását tekintve, a 2023-as évet fogom vizsgálni. Mint ahogyan azt már korábban említettem, az autoriter rendszerek esetében elemzés szempontjából nehezítő körülmény, hogy nem transzparens az adatközlés. Ennek fényében igyekszem egy nem részletes, de átfogó képet adni az orosz haderőről és annak

⁵⁴ Deák András György – Klauda Zsolt (2022): *Nesszosz vére*-az orosz-nyugati szankciós játszma és következményei. *Nemzet és Biztonság*. Vol. 15, no. 4. p.122.

⁵⁵ Deák András György – Klauda Zsolt, 2022. p.132.

⁵⁶ „Sz. Bíró, Zoltán, Balogh, Attila and Trautmann, László (2023) „Egy olyan hatalmas gazdaságot, mint amilyen Oroszorszáé, aligha lehet szankciókkal megroppantani.” – Interjú Sz. Bíró Zoltán Oroszország szakértővel az orosz gazdaság fejlődési lehetőségeiről. *Világpolitika és a Közgazdaságtan*. 2 (5). <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/9535/1/4-9.pdf> (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.) 5-6. pp.

helyzetéről. A legkurrensebb információk Ukrajna relációjában állnak rendelkezésre, ezért elemzésem központjában ezek fognak állni. Ukrajna 2022-es inváziója óta világosan látszik, hogy az orosz haderő közel sem olyan ütőképes, mint amilyennek gondolták, és számos nehézséggel küzd.

Az egyik gyengeség a szovjet típusú, erősen centralizált hadvezetés. Ez a módszer gyakran eredményezett rugalmatlan műveleteket a hadszíntéren, komoly veszteségeket okozva (lásd Bahmut). Egyes elemzők osztják azt a nézetet, hogy az orosz legfelsőbb (had)vezetés inkább a lojalitást helyezi előtérbe a kinevezéseknél, mintsem a hadszíntéri tapasztalatot, eredményeket. Ez a szemlélet különösen felértékelődött Jevgenyij Prigozsин 2023-as puccskísérlete után, amely során a Wagner-csoport nevezetű zsoldoshadseregével megindult Moszkva ellen a hadvezetés leváltásának céljával.⁵⁷

Egy további jelentős kihívást okozó probléma az élőerő veszteség, amely Oroszország esetében elképesztő méreteket öltött. Fontos megjegyezni, hogy a két harcoló fél elég eltérő adatokat közöl, így csak becsülni lehet a veszteségeket. Az eddigi legpontosabb adatokat az Oryx nevezetű cég hozta nyilvánosságra, amely fényképekre, videófelvevételekre támaszkodva publikált számszerűsített adatokat.⁵⁸ Az Egyesült Államok hírszerzése 315.000 főre becsülte az orosz veszteségeket (halott és sebesült).⁵⁹ Ez a szám tartalmazza a sorozott katonákat, önkénteseket, a Roszgvargyija⁶⁰ személyzetét, börtönből toborzott fegyenceket, katonákat az okkupált területekről. A tapasztalt és magasan képzett katonák elvesztése jelentős károkat okoznak az orosz haderőnek. Ezen katonák elvesztésével nincs, vagy csak nagyon minimális az a személyzet, aki át tudja adni tudását, érdemben részt tud venni a sorozott katonák kiképzésében. Ez azt eredményezi, hogy a besorozott katonák alapvető katonai és harcéri ismereteket nélkülöznek, ezzel rontva a haderő képességeit. Ez a tendencia hosszútávon is komoly problémákra okozhat a hadsereg ütőképességét tekintve.

Ezen tények fényében jogosan merülhet föl a kérdés, miért jelentkeznek önként a hadseregbe. Két fő motiváló oka van. Azon önkéntesek, akik éppen börtönbüntetésüket töltik,

⁵⁷ Congressional Research Service: Russian Military Performance and Outlook. Congressional Research Service, 2023. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12606> (utolsó elérés ideje: 2024.05.17.)

⁵⁸ Csiki-Varga Tamás (2024): Orosz és ukrán haditechnikai veszteségek az európai katonai képességek kontextusában. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Budapest. p.2.

⁵⁹ Brian Bushard (2023): 315,000 Russian Troops Have Been Killed or Injured in Ukraine, US Says-Far More Than Russia Claims. <https://www.forbes.com/sites/brianbushard/2023/12/12/315000-russian-troops-have-been-killed-or-injured-in-ukraine-us-says-far-more-than-russia-claims/>. (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)

⁶⁰ A Roszgvargyija az Oroszországi Föderáció nemzeti gárdája. Ez az alakulat többszáz ezres létszámmal rendelkezik és leginkább országban belüli feladatokat lát el, mint pl.: határvédelem, terrorizmus, extrémizmus, kritikus infrastruktúra védelme.

de jelentkeznek a hadseregbe, a szolgálati idejük lejártát követően amnesztiát élveznek⁶¹. Ez a módszer igen véleményes, azonban nem újkeletű az orosz történelemben. A másik motiváló ok a katonai szolgálat teljesítése fejében járó pénzösszeg. Hatalmas motiváció lehet azon vidéki, szerény életkörülmények között élő férfiaknak, akik az átlagfizetés háromszorosát megkapják, ezzel biztosítva családjuk megélhetését.⁶²

A 2023-as évben Oroszország nagy hangsúlyt fektetett az eszközök területén elszenvedett veszteségek pótlására. Ennek fő megnyilvánulása a hadigazdálkodásra való átállás. A hadiipar átállása 3 műszakos munkarendre, a költségvetés 30%-ának ide csatornázása, a civil létesítmények bevonása. A haditechnika-gyártást rendkívül megnehezítik a Nyugat által kivetett szankciók, azonban fontos megjegyezni, hogy nem lehetetlenítik el. Sok esetben bejut az országba a gyártáshoz szükséges alkatrész, azonban kerülőúton, amely bonyolultabb és költségesebb, tehát a kívánt kapacitás nem fog rendelkezésre állni. A hazai termelés növelése mellett külföldi segítséget is igyekszik kilobbizni. Két fő támogatója Észak-Korea és Irán. Irántól nagytételben vásárol az olcsó, azonban silány minőségű Shahed drónokból, míg Észak-Korea jelentős mennyiségű tüzérségi löszert és ballisztikus rakétát. Fontos azonban megemlíteni, hogy a felsorolt nehézségek, problémák ellenére az orosz haderő tanul és alkalmazkodik. Új eszközöket fejleszt és használ, növeli hatékonyságát a logisztikai láncok tekintetében.⁶³

Amikor az Oroszországi Föderáció haderejét tárgyaljuk, fontos kitérni annak nukleáris arzenáljára, hiszen nem elhanyagolható mennyiségű atomtöltettel rendelkezik. A világ összes nukleáris tölteteinek számáról megoszlanak a források, jelen esetben a Stockholmi Békekutató Intézet adataira fogok támaszkodni. 2023 elején a kilenc atomhatalom (Egyesült Államok, Oroszország, Kína, Pakisztán, India, Nagy-Britannia, Franciaország, Észak-Korea és Izrael) összesen 12.512 atomtöltettel rendelkezett. A világ atomhatalmai közül Oroszország birtokolja a legnagyobb arzenált, szám szerint összesen 5.889 atomtöltetet.⁶⁴ Ebből tisztán

⁶¹ Elizaveta Fokht-Ilya Barabanov-Olga Ivshina (2024): Ukraine war: No more easy deals for Russian convicts freed to fight. <https://www.bbc.com/news/world-europe-68140873>. (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)

⁶² Moscow Times Reporter (2024): Russian Regions Hike Military Sign-Up Payments in Bid to Boost Manpower for Ukraine War. Letölthető: <https://www.themoscowtimes.com/2024/07/30/russian-regions-hike-military-sign-up-payments-in-bid-to-boost-manpower-for-ukraine-war-a85864>. (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)

⁶³ Congressional Research Service: Russian Military Performance and Outlook. Congressional Research Service, 2023.2.p <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12606> (utolsó elérés ideje: 2024.05.17.)

⁶⁴ SIPRI Yearbook 2023: Armaments, Disarmament and International Security. Oxford University Press, Oxford.p.13.

körvonalazódik, hogy Oroszországnak ezzel egy igen jelentős ütőkártyája van, ennek a használatának viszont beláthatatlan következményei lennének.

Összességében elmondható tehát, hogy az Oroszországi Föderáció hadereje alulmúlta a vele szemben támasztott elvárásokat. Számos belső problémával rendelkezik, amelyet a jelek szerint nem tud gyorsan és hatékonyan kezelni, és ez kiütözik az ukrain hadszíntéren. Fontos azonban megjegyezni, hogy Oroszország nem a teljes haderejét vetett be, illetve egyelőre nem teljes affinitással igyekszik legyőzni az ukrán felet. Ezt nem is teheti meg, hiszen az ország méretéből adódóan számos régióban szüksége van a haderejére, ezért nem összpontosíthat kizárólag az ukrain hadszíntérre.

4 Kína

Az Oroszországi Föderáció mellett Kína a másik potenciális kihívója az Egyesült Államoknak a nemzetközi politika színpadán. Úgy gondolom először is fontos tisztázni, mit értünk pontosan Kína alatt. Szakdolgozatomban a kontinentális Kínát, azaz a Kínai Népköztársaságot fogom tárgyalni. Véleményem szerint fontos néhány szót említeni arról, mi is az az egy Kína elv, miért beszélünk egyáltalán róla. A 20. század elején, közepén zajló kínai polgárháborúban két ellenséges fél állt egymással szemben. A Kínai Nacionalista Párt, azaz a Kuomintang, valamint a Kínai Kommunista Párt. A terjedelmi korlátok miatt a teljes eseménysorozatot nem kívánom bemutatni, azonban a polgárháború a Kínai Kommunista Párt győzelmével végződött, a Kuomintang pedig 1949-ben Tajvanra menekült. Így alakult ki a két Kína koncepció, innen eredeztethető a kínai állam körüli konfliktus. Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1971-ben elismerte a Kínai Népköztársaságot és helyett kapott a Biztonsági Tanácsban is.

Ahogy ők hívják, a megaláztatás évszázadát követően Kína hatalmas fejlődésen ment keresztül. Néhány évtized alatt az ország egy szegény ázsiai államból, a világ második számú hatalmává nőtte ki magát. Mára a világ legnagyobb gazdaságával rendelkezik, a globális gazdasági versenyben az élen jár, atomhatalom, ENSZ BT tag és még hosszasan lehetne sorolni mitől is olyan megkerülhetetlen ország, ha a nagyhatalmi politizálásról van szó. Jelen fejezetben át fogom tekinteni, Kína milyen képességekkel és mekkora potenciállal rendelkezik, hogy átvegye az Egyesült Államok hegemon szerepét. Ezek mellett igyekszem rávilágítani: miben

nyilvánul meg Kína efféle törekvése, hiszen ezzel kapcsolatban merőben más politikát folytat, mint Oroszország, csak a cél ugyanaz. Elemzésem során, a már Oroszország esetében használt elemzési szempontok mentén fogok haladni.

4.1 A kínai politikai rendszer sajátosságai

Kína egy erősen autoriter jellegű, tekintélyelvű pártállam. A hatalmi ágak szétválasztása nem valósul meg, törekvés sincsen rá. Minden hatalmi ág a népképviselői szervnek van alárendelve, ezáltal jöhet létre a teljes ellenőrzés.⁶⁵ A kínai politikai rendszer legfontosabb szereplője a Kínai Kommunista Párt, amely egyaránt áthatja az államot és a társadalmat. A Párt hatalma négy pilléren nyugszik, amelyek a következők: 1. a haderő, 2. a politikai kinevezések teljes kontrollja, 3. a média feletti kontroll, 4. az igazságszolgáltatás és a belső rendvédelmi szervek ellenőrzése.⁶⁶

4.1.1 A kínai főtitkár: Hszi Csin-ping

Mint, ahogy azt tettük Oroszország esetében, jelentősége és központi szerepe okán érdemes foglalkozni Kína kurrens vezetőjével, Hszi Csin-ping-gel. Hszi Csin-ping korunk egyik legfontosabb és legbefolyásosabb államférfija, aki 2008 és 2013 között a Kínai Népköztársaság alelnöke volt, 2013 óta pedig a Kínai Népköztársaság elnöke. 2012 novembere óta a Kínai Kommunista Párt főtitkári tisztségét is betölti.⁶⁷ 2017-es újraválasztás, majd 2018-as beiktatását követően, a párt politikai és ideológiai alapvetései közé emelte a „Hszi Csin-ping-i gondolatot”, amely egy tizennégy kritériumban megfogalmazott stratégiai elképzelés a jövőre nézve.⁶⁸ A 14 pont egyfajta programnak tekinthető a nemzeti megújuláshoz, amely három

⁶⁵ Kusai Sándor Zoltán (2020): A kínai politikai rendszer néhány új sajátossága. In: Bartók András, Krajczár Gyula, Kusai Sándor Zoltán, P. Szabó Sándor, Rácz Gábor, Horváthné Varga Polyák Csilla (szerk.): Lehetőségek és kihívások a magyar-kínai kapcsolatok területén.

⁶⁶ Susan V. Lawrence-Michael F. Martin (2013): Understanding China's Political System. Congressional Research Service. pp. 3-4.

⁶⁷ Melissa Albert (2024): Xi Jinping. Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Xi-Jinping> (utolsó elérés ideje: 2024.05.25)

⁶⁸ Kusai Sándor Zoltán (2019): Kína megújult külpolitikájának néhány aspektusa közép-európai szemmel. Akadémia Kiadó, Budapest. p. 560.

területre összpontosít: a párt, a hadsereg és Kína vezető szerepének visszaszerzése a világban. Hszi szemében elsődleges prioritást élvez a párt fennmaradása és túlélése, hiszen az mára egyet jelent az állammal. A hadsereg tekintetében egy jelentős szemléletbeli váltást eredményez Hszi megközelítése. A kínai Népi Felszabadító Hadsereg ezentúl nem a belső rendfenttartás, sokkal inkább Kína erejének mutatásának eszközévé alakul át. Hszi gondolatainak harmadik pillére a kínai közösségre fókuszál, mind belföldön, mind külföldön. Elhagyja az „öt nemzet” koncepcióját, helyette az egységes nemzeti identitást irányadónak. Belföldön ennek népszerűsítésére az oktatást és az állami médiát használják, míg külföldön erre szolgálnak a Konfuciusz Intézetek. A külpolitika másik fontos eleme az „Út és Övezet”, amelynek segítségével elsősorban gazdasági erejénél fogva igyekszik érdekeit érvényesíteni.⁶⁹ A főtitkár külpolitikai elképzelései egy korszakhatárt jelentenek a kínai történelemben. Ezekkel az új elképzeléseivel jelentősen törekszik a regionális erőviszonyok átalakításával, illetve a globális folyamatokra is hatással lehet.⁷⁰

A pártfőtitkár 2022-ben már biztos történelmet írt, amikor is a jogszabályi környezet megváltoztatásával harmadik ciklusát is megkezdte. Korábban minden pártfőtitkár két ciklus erejéig birtokolhatta ezt a posztot, Hszi Csin-ping ezzel több évtizedes gyakorlatot rúgott fel. A vélemények megoszlanak arról, mi lehetett a célja a vezetőnek, egy azonban biztos -aminek mindent alá fog rendelni -, a hatalom megtartása. Hszi-nél felfedezhető egyfajta romantikusság, amikor nevesíti elképzeléseit. Ilyen például a „kínai álom” nevezetű gondolat, amelynek célja a Kínai Népköztársaság nemzetközi tekintélyének felemelése és a kínai nemzet felvirágoztatása. Mint minden autoriter vezető, ő is igyekszik a lehető legnagyobb ráhatást gyakorolni az intézményekre. A külpolitika súlyának növelése, a nemzetbiztonság fokozása és Hszi Csin-ping befolyásszerzése hatására különböző intézmények jöttek létre a főtitkár vezetésével. A 2010-es évek közepe táján létrejött a Központi Nemzetbiztonsági Bizottság, amelynek Hszi a vezetője, létrehozták a főparancsnoki tisztséget, amelyet szintén ő tölt be.⁷¹

Ezek alapján levonható a következtetés, hogy Kína exponenciálisan növekvő, világszintű befolyása nem elhanyagolható részben Hszi Csin-pingnek tulajdonítható. Jól látható, hogy a pártfőtitkár ambíciói és elképzelései tökéletesen rímelnék az ország nagyhatalmi céljaira, annak

⁶⁹ Salvatore Babones (2017): The Meaning of Xi Jinping Thought. 1-9.pp.

⁷⁰ Kusai, 2019. p. 558.

⁷¹ Kusai, 2019. p. 560.

célkitűzéseire. Az elhatározás megvan az ország részéről, azonban ez nem elégséges a hegemon szerep megszerzéséhez.

4.2 A kínai politikai kommunikáció jellemzői

Jelen alfejezetben Kína kommunikációját fogom elemezni a változó világrend tekintetében. Fontos megjegyezni a különbséget Oroszország és Kína erre vonatkozó kommunikációja viszonylatában. Az üzenet mindkét esetben azonos, azonban a kínai kommunikáció nélkülözi, vagy legalábbis kevésbé tartalmazza azt a lánglelkűséget és patetikus hangulatot, mint az orosz.

A kínai médiaviszonyok igen hasonlóak az oroszhoz. A médianak kulcsszerepe van a Párt álláspontjának közlésében, megismertetésében a lakosság körében. Ez tökéletes alkalmat biztosít a világrenddel kapcsolatos álláspontok kommunikálásban, mind a belföldi lakosságnak, mind a nemzetközi közösségnek.

A továbbiakban ilyen jellegű megnyilatkozásokat fogok példának hozni. Az első ilyen példa egy Hszi Csin-ping-gel készített interjú, amelyben az átalakuló világrendről értekezik:

„A globális kormányzati rendszer a világ által épül és osztozik rajta, nem egyetlen ország monopolizálja. Kínának semmi szándéka sincs ezt megtenni. Kína részt vesz a jelenlegi nemzetközi rendszer építésében, és mindig is hozzájárult a nemzetközi rend és rendszer fenntartásához, amelynek középpontjában az ENSZ áll, és alapját az ENSZ Alapokmányának céljai és elvei képezik. [...] Ez a reform nem arról szól, hogy lebontsuk a meglévő rendszert és újat hozzunk létre a helyébe. Inkább az a célja, hogy innovatív módon javítsuk a globális kormányzati rendszert. Kínában van egy mondás: "Amikor minden lehetőség kimerül, változtatások szükségesek; ha egyszer megtörténnek a változtatások, a dolgok javulni fognak." Legyen szó akár egy országról, akár az egész világról, a korral való lépéstartáshoz szükség van alkalmazkodásra annak érdekében, hogy megőrizze életerejét. Egy igazságosabb, méltányosabb és hatékonyabb globális kormányzati struktúra kiépítése minden ország közös

törekvése. Kína és az Egyesült Államok széles körű érdekeltségekkel bírnak ezen a téren, és együtt kellene működniük a globális kormányzati rendszer javítása érdekében.”⁷²

A pártfőtitkár bár nem mondja ki, egyértelműen azonosítható, hogy az Amerikai Egyesült Államok hegemon szerepe nem elfogadható. Nem meglepő módon rendre visszatérő elem az Egyesült Államok kritizálása a kínai kommunikációban is, azonban egészen más hangvétellel, mint Oroszországban. Jóval kevésbé radikális megfogalmazást alkalmaz. Fontos azonban megjegyezni, az idézett interjú 2015-ben készült, amikor még jóval békésebb mederben folytak az USA és Kína ügyei. Lényegi eleme az idézetnek, hogy a kínai elnök nem vindikálja Kínának a globális kormányzás feletti monopólium jogát az Amerikai Egyesült Államok alternatívájaként, hanem sokkal inkább mint partnerre hivatkozik saját magára, aki építi és őrzi az új világrendet. Emellett az Egyesült Nemzetek Szervezetének fontosságát hangsúlyozza.

Wang Yi, Kína külügyminisztere 2024 márciusában értekezett az átalakuló világrendről, akkor a következőképpen fogalmazott:

„A Globális Dél már nem a „néma többség,” hanem a nemzetközi rend átalakításának kulcsfontosságú ereje és a remény forrása, ahogy a világ egy évszázada nem látott mélyreható változásokon megy keresztül.”⁷³

A „Globális Dél” megnevezés gyökerei egészen az 1955-ös bandungi konferenciáig nyúlik vissza. Ekkor alakult meg az el nem kötelezettek mozgalma. A hidegháborús időszakban az Egyesült Államok vagy a Szovjetunió vezette tömbön kívüli országokat tömörítő csoportosulás volt és zömmel fejlődő országok tartoztak ide, mint pl.: India, Jugoszlávia, Afrika számos állama.⁷⁴ Kína ezen országok megnyerésével igyekszik alakítani a gazdasági viszonyokat a Globális Dél államaiban mint elsőszámú gazdasági partner; nagyobb politikai súlyt biztosít számukra azáltal, hogy szárnyai alá veszi őket.

⁷² Interview With Chinese President Xi Jinping. Permanent Mission of the People’s Republic of China to the United Nations and other International Organizations in Vienna, 2015. http://vienna.china-mission.gov.cn/eng/zt/ce/201509/t20150923_8878799.htm (utolsó elérés ideje: 2024.05.18.)

⁷³ Wang Yi: Jointly a Shining „South Moment” in Global Governance. Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 2024. https://www.mfa.gov.cn/eng/zxxx_662805/202403/t20240308_11256436.html. (utolsó elérés ideje: 2024. 05. 18.)

⁷⁴ Tarrósy István (2006): A globális világrend és az Észak-Dél-kontextus. *Politika Tudományi Szemle*, Vol. 10, no. 2-3. p. 170

Szintén az átalakuló világrendről és Kínának azon belül betöltött szerepéről értekezett Wang Yi az izlandi kínai nagykövetségnek adott interjújában.

„Amit Kína a világnak hoz, az az együttműködés, növekedés, stabilitás és kölcsönös előnyök. Kína fejlődése és megújulása erős belső hajtóerővel rendelkezik és összhangban van a történelem menetével. Ezt semmilyen erő nem fogja megállítani.”⁷⁵

Ebben a nyilatkozatban felsejlik az a vezető szerep, amelyet Kína szán magának az új világrendben, hiszen ő hozza el az együttműködésen, növekedésen, stabilitáson és kölcsönös előnyökön alapuló új világrendet. Észrevehető, tehát hogy nagy vonalakban ugyanazt a szerepet szánja magának a világban, mint amit eddig az Egyesült Államok töltött be, ezáltal át kívánja venni a hegemon szerepet.

Összességében elmondható tehát az új világrendre vonatkozó kínai kommunikációról, hogy merőben eltér az orosztól. Megfogalmazásában egy jóval békésebb hangot üt meg, valamint kevésbé radikális paneleket használ.

4.3 A kínai nagyhatalmiság a kínai stratégiai dokumentumokban és a külpolitikában

Ahogy Oroszországgal kapcsolatban tettem, Kína esetében is bemutatom a katonai és a nemzetbiztonsági stratégiai dokumentumokat, és hogy ezek alapján Kína miként képzei el a nemzetközi rendszert és abban betöltött szerepét. Kína mind kül-, mind belpolitikájában mindent a gazdasági növekedésnek rendel alá, azonban a katonai szempontnak is jelentős szerepe van. A gazdasági növekedés érdekében Kína kiemelt szerepet szán külpolitikájának. Elsősorban az egyik legfontosabb gazdasági partnerével, az Európai Unióval kíván szorosabb kapcsolatot ápolni.⁷⁶

A kínai katonai stratégiai dokumentumban szinte ugyanazok a panelek jelennek meg, mint az oroszban, azonban elképzeléseikben fellelhetők különbségek. Kína ugyancsak egy

⁷⁵ Written Interview with Al Jazeera Media Network by Foreign Minister Wang Yi. Embassy of the People's Republic of China in Iceland, 2024. http://is.china-embassy.gov.cn/eng/zgwj/202404/t20240426_11289693.htm (utolsó elérési ideje: 2024. 05. 19.)

⁷⁶ China's Policy Paper on the EU: Deepen the China-EU Comprehensive Strategic Partnership for Mutual Benefit and Win-win Cooperation https://www.fmprc.gov.cn/eng/zy/wjzc/202405/t20240531_11367518.html (utolsó elérési ideje: 2024.11.10.)

kölcsönös előnyökön alapuló, multipoláris világrendben gondolkozik. Kiemelt szerepet szán a gazdasági globalizációnak, amelynek később fogom bemutatni milyen gyakorlati megnyilvánulásai vannak. Szintén elutasítja a hegemonizmust, illetve kimondja, hogy a hatalmi politika fenyegeti a nemzetközi stabilitást. A dokumentum kitér az Oroszországgal való katonai együttműködésre, azonban van egy lényeges különbség az orosz stratégiához képest, miszerint Kína együtt kíván működni a Nyugattal. Mindezek mellett kiemelt figyelmet fordít a haderő modernizálására és reformjára a hatékonyabb érdekérvényesítés érdekében.⁷⁷

Kína nemzetbiztonsági stratégiája nagyvonalakban ugyanazokat a kérdésköröket fedi le, mint a katonai. Kiemelt témák a világrend átalakulása, a globális kihívások kezelése, Kína szerepe az új világrendben, a nemzetközi rend reformja, azonban van néhány lényeges eltérés az oroszhoz képest. Kína kerüli a konfrontációt és inkább a párbeszéd és az együttműködés híve.

Kína az Egyesült Államokkal való kapcsolatát is igyekezett stabilizálni, mielőtt túlzottan elmérgesedett volna a viszony. Ez 2022 novemberében vált nyilvánvalóvá a Biden-Hszi találkozó után. A pártfőtitkár hangsúlyozta, szükség van a kétoldalú kapcsolatok védelmére és egy biztonsági háló kiépítésére. Kína célja csökkenteni az esetleges válságok kialakulását, háború vagy egyéb konfliktus kirobbanását (legalábbis egy olyan időpontban, amit nem ő választott meg).⁷⁸

Kína növekvő diplomáciai befolyását arra használja, hogy globális vezető szerepet töltsön be. Egy új diplomáciai keretrendszert népszerűsít, amely a nemzeti megújulás stratégiáját szolgálja. A kínai vezetők azonban egyre inkább aggódnak a külbiztonsági környezet romlása miatt, különösen Oroszország Ukrajna elleni háborúja miatt. Az ország külpolitikájának célja egy „közös sorsközösség” kialakítása a Kínai Kommunista Párt elvei alapján, amely támogatja Kína nemzeti megújulását. Ehhez szükségesek a biztonsági és gazdasági feltételek, amelyeket a „világ békéjének megőrzésével” és „közös fejlődés előmozdításával” kíván elérni. Kína nem elszigetelten akarja elérni céljait, hanem azt szeretné, hogy minden ország fogadja el diplomáciai keretrendszerét. Elismeri, hogy a nemzetközi rend néhány aspektusa nem egyeztethető össze céljaival, és változtatásokat kíván előmozdítani egy

⁷⁷ China's Military Strategy. <http://eng.mod.gov.cn/xb/Publications/WhitePapers/4887928.html>. (utolsó elérés ideje: 2024.11.14.)

⁷⁸ Asia Society Policy Institute: China's Political-Economy, Foreign and Security Policy: 2023. Center for China Analysis, 2023. <https://asiasociety.org/policy-institute/chinas-political-economy-foreign-and-security-policy-2023> (utolsó elérés ideje: 2024. 05. 19.)

„igazságosabb és ésszerűbb” irányba. Kína célja a nemzetközi rend átalakítása nemzeti érdekei és a párt politikai célkitűzései alapján. E törekvéseit hosszú távú céljainak és növekvő erőforrásainak megfelelően hajtja végre, hogy támogassa nemzeti megújulását. Külpolitikája a nemzetközi rend átalakítására törekszik a párt feltételei szerint, a Kína stratégiai céljait támogató külső környezet kialakítása érdekében. A nagyhatalmakkal egy multipoláris rendszer létrehozását célozza, a periférikus nemzetekkel kapcsolatait erősíti, hogy kedvezőbb környezetet teremtsen határai mentén, a fejlődő országokkal pedig a szolidaritást és együttműködést hangsúlyozza, különösen az „Övezet és Út Kezdeményezés” (ezt egy későbbi fejezetben fogom tárgyalni) keretében. Stratégiai partnerségeket hoz létre, amelyek különböznek a hagyományos szövetségektől, és magasabb szintű együttműködést céloznak meg, mint pl.: katonai, gazdasági. Kína egy átfogó globális partnerségi hálózatot szeretne létrehozni, amely rangsorolja partnereit. A Kínai Népköztársaság 2022-ben széles körű diplomáciai, gazdasági vagy más egyéb eszközt alkalmazott az Egyesült Államok globális befolyásának aláásására és az Egyesült Államok által támogatott biztonsági partnerségek bomlasztására. Ilyen kísérlet például Latin-Amerikában a technológiai együttműködések növelésével befolyása kiterjesztése, vagy a Huawei által szállított technológiák kettős felhasználhatósága, amely biztonsági kockázatot rejt.⁷⁹

A Kínai Népköztársaság katonai diplomáciai tevékenysége az alapján szerveződik, hogy kivel milyen kapcsolatot ápol. Az Oroszországgal meghirdetett magasfokú stratégiai együttműködés keretében sor kerül közös hadgyakorlatokra; felszerelések, technika és know-how átadására/cseréjére; magas szintű találkozókra, látogatásokra. A stratégiai partnerséggel nem rendelkező országokkal, mint pl.: az Egyesült Államok, Kína stratégiája leginkább a konfliktuskerülésben merül ki.⁸⁰

Peking aktívan érvényesíti stratégiáját a csendes-óceáni szigetvilágban is, különös tekintettel a Dél-kínai-tengerre. Kína határozottan és következetesen kitart területi igényei mellett a térségben, a kompromisszumokat elutasítva. Ez a térség több szempontból is kiemelten fontos Kína számára, többek között gazdasági érdekei is fűződnek hozzá, ugyanis

⁷⁹ U.S.-China Economic and Security Review Commission: 2023 Annual Report To Congress. https://www.uscc.gov/sites/default/files/2023-11/2023_Annual_Report_to_Congress.pdf (utolsó elérés ideje: 2024.11.10) 108-112.pp

⁸⁰ U.S. Department of Defense: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China. U.S. Department of Defense, 2023.: <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3561549/dod-releases-2023-report-on-military-and-security-developments-involving-the-pe> / (utolsó elérés ideje: 2024.05.19.)

nagy kiterjedésű olajmezők találhatók itt.⁸¹ Ezen térségbeli ambíciói ugyancsak igazolják Kína nagyhatalmi törekvéseit, azonban területi korlátok nem teszik lehetővé a megvizsgálását, így dolgozatom keretében ettől eltekintek.

Kína külpolitikája kapcsán minden esetben említésre kerül a tajvani kérdés. Mivel ez önmagában véve egy hosszasan tárgyalható téma, illetve önmagában megér egy értekezést, ez a kérdéskör nem képezi szakdolgozatom tárgyát, részletes vizsgálatától eltekintek. Néhány dolgot azonban fontos kiemelni témánk szempontjából, hiszen Tajvan kiemelten fontos partnere az Egyesült Államoknak a térségben. A két ország együttműködése leginkább a gazdasági és biztonsági kérdésekben releváns.⁸² Nem utolsó sorban az Egyesült Államok egyik kulcsfontosságú geostratégiai helyszíne a sziget.

Összességében elmondható tehát, hogy Kína külpolitikájának alakítása során két szempontot vesz figyelembe. A világrendet és annak a megváltoztatására való törekvést, valamint a gazdasági növekedést. Előbbi feltétele az utóbbinak, hiszen egy ilyen volumenű célhoz szükség van az adekvát képességek létrehozására, valamint nem elhanyagolható szempont a belpolitikai stabilitás fenntartása, valamint a gazdasági hatékonyság, növekedés legitimációs funkciója sem.

4.4 Kína gazdasága

A Kínai Népköztársaság az elmúlt közel fél száz évben a világ legnagyobbja lett. Jelentős és globális gazdasági kapcsolatrendszert épített ki, ezzel megkerülhetetlen szereplővé vált a világgazdaságban. Mint azt tettem Oroszország esetében, Kína esetében is az aktualitásokat fogom tárgyalni, hiszen a világrendi átalakulás éppen a szemünk előtt zajlik, ebben kíván aktívan részt venni Peking. Mivel, mint arra már korábban céloztam, Kína számára igen fontos a gazdaság, jelen fejezetre igyekszem nagyobb hangsúlyt fektetni. Azonban mielőtt rátérek a fő csapásirányra, szeretném bemutatni, hogyan érte el Kína a mai állapotát.

1979 és 1990 között a kínai gazdaság éves szinten 9%-kal tudott növekedni, amely igen jó teljesítménynek mondható. Szakemberek széles köre úgy tartotta, ez a tendencia nem lesz

⁸¹ M. Taylor Fravel (2011): China's Strategy in the South China Sea. *Contemporary Southeast Asia* Vol 33 no 3. 313-314.pp.

⁸² Shirley A. Kan – Wayne M. Morrison (2014): U.S.-Taiwan Relationship: Overview of Policy Issues. Congressional Research Service. 14-16.pp.

fenntartható. Ennek ellenére 1990 és 2010 között 10.4%-ra emelkedett ez a mutató, amely világszinten példanélküli volt. 1990-ben Kína részesedése a globális GDP-ből mindösszesen 1.6% volt, 2009-re a világ második legnagyobb nemzetgazdaságává vált és 8.6%-ra nőtt a részesedése a globálisan megtermelt GDP-ből. 1990 és 2010 között Kína éves kereskedelmi növekedési üteme 17.6% volt. Ezen időszak kezdetén a globális export 1.3%-át adta Kína, mára a 8.4%-át. 1990-ben azonban Kína még mindig egy alacsony jövedelmű ország volt. Vásárlóerő-paritáson mérve a kínai átlagjövedelem 30%-kal alacsonyabb volt, mint szub-szaharai Afrika átlaga. Mára ugyanez az adat meghaladta a szub-szaharai térség háromszorosát. Ennek a drámai növekedésnek a háttérben a jelentős strukturális átalakulás áll, különösképpen az urbanizáció és az iparosodás. Az 1970-es években Kína egy agrárország volt, ahol a lakosság közel 74%-a vidéken élt. Ez az érték 2009-re 27%-ra redukálódott. Az export szerepe jelentősen felértékelődött, és ezzel párhuzamosan nőttek az ország deviza tartalékai is: míg 1990-ben 1.1 milliárd amerikai dollárt tettek ki, addig ma 3 billió amerikai dollár rúgnak, ezzel a világ legnagyobb deviza tartalékát birtokolva. Ebben az időszakban a figyelemre méltó növekedést két tényező magyarázza. Először is Kína képes volt egyszerre stabilitást és dinamikus átalakulást megvalósítani. Másodszor, Kína későn csatlakozott a versenybe és a komparatív előnyeinek megfelelően fejlődött, kihasználva a lemaradás előnyének lehetőségeit.⁸³

A 2010-es évek első harmadában Hszi Csin-ping meghirdette az „Egy Övezet Egy Út” vagy úgy is ismert, mint „Új Selyemút” programot (Belt and Road Initiative- BRI), amely egy több, mint hatvan országra kiterjedő komplex stratégia, amely többek közt gazdasági célokat foglal magában. Erről a későbbiekben fogok szót ejteni.

Láthattuk az ország fejlődését, most azonban tekintsük meg, hogy áll Kína ma. Amikor Kína 2022 végén feloldotta a zéró Covid politikát, a szakértők azt prognosztizálták, hogy a lakosság bepótolja fogyasztását, a cégek ismét elkezdenek befektetni és a gazdaság visszaáll a Covid előtti növekedési pályára. 2023 első negyedévében a 4.5%-os GDP növekedés azt bizonyította, a tervezett cél megvalósulni látszott. A második negyedévben a GDP mindössze 6.3%-kal nőtt az előző év azonos időszakához képest, ami egy kifejezetten rossz eredménynek számított. Ezt követően az elemzők és bizonyos intézmények lefelé módosították előrejelzéseiket. A harmadik negyedéves 4.9%-os növekedési adatok már pozitív változást jelentettek, és elérhetővé tette a kitűzött 5%-os cél megvalósítását. Az év hátralevő részében igen hektikusan alakultak az adatok, amely elindította a spekulációt a kínai gazdaság

⁸³ Justin Yifu Lin (2011): China and the global economy. *China Economic Journal*, Vol. 4, no. 1. pp. 213-217.

növekedési kilátásait illetően.⁸⁴Mivel a globális gazdaságban Kína ezer szállal kötődik számos országhoz, hajlamos jelentősen befolyásolni azok helyzetét. Napjainkra Kína a világ legnagyobb exportőre, az Egyesült Államok után a második legnagyobb importőre és ő bonyolítja a világon a legnagyobb külkereskedelmet, 1.4 milliárdos lakosságával pedig a világ egyik legnagyobb piaca.⁸⁵

Fontos azonban megjegyezni, hogy sikerei ellenére Kína igen komoly kihívásokkal néz szembe, amelyek hátráltathatják gazdasági erejének további növelésében. Egyik ilyen jelentős kihívás a demográfia. Az egyre öregedő társadalom az európaihoz hasonló problémát fog felvetni. Csökken az aktív korú népesség, míg az eltartottak száma nő, ezzel nyomást helyezve szociális ellátórendszerre. Ennek érdekében az állam a nyugdíjkorhatárt emeli, ami a férfiak esetében 60 év, a „fehérgalléros nők esetében 55, míg a gyárakban dolgozó nők esetében 50 év. Közvetlenül ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik a munkaképes korú népesség helyzete is. 1982 és 2015 között, a munkaerő-piaci részvétel 85 százalékról 70 százalékra csökkent. Szintén kihívást jelent a fiatalok munkaerőpiacra történő belépése. 2023 júniusában a városi ifjúság munkanélküliségi rátája elérte a 21 százalékot. Ez a statisztika javítható olyan oktatási reformokkal, amelyek jobban összehangolják a munkaerőpiacra belépők által megszerzett készségeket a vállalatok által keresettekkel. További demográfiai probléma a gyermekvállalási hajlandóság. A termékenységi ráta alacsony szintje a nőkre nehezedő terhekkal magyarázható. Körülben alacsony a hajlandóság a házasságkötésre és a gyermekvállalásra például a karrierük félbeszakadása miatt.⁸⁶

A demográfiai kihívások mellett Kína számára komoly problémát okoz az ingatlanpiaci válság. Ez a válság nagyjából két-három éve tart, azonban az ún. ingatlanbuborék kialakulása az ezredfordulón kezdődött. Egyes becslések szerint az építőipari szektor annyi lakást épített, amelyek feltöltéséhez megközelítőleg 3 milliárd emberre lenne szükség. Az építőipar teljesítménye 2022-ben 40 százalékkal csökkent. A kormányzat számár kulcskérdés, hogy meg tudja-e menteni az ország gazdasági teljesítményének 30 százalékát adó ágazatot. A buborék kialakulásának kiváltó okai között szerepelt a városokba irányuló népvándorlás, a túlzott befektetések, a lakosság nagy megtakarítási rátája stb. Az Evergrande, a világ egyik legnagyobb

⁸⁴ Salát Gergely (2023): A kínai gazdaság középtávú kilátásai. Magyar Külügyi Intézet, Budapest. pp.2-3.

⁸⁵ Bánhidi Ferenc – Takács Zsolt – P. Szabó Sándor – Horváthné Varga Polyák Csilla (2018): Lehetőségek és kihívások a magyar-kínai kapcsolatok területén. Nemzeti Közszerológati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, Budapest. pp.8-9.

⁸⁶ Barry Eichengreen (2024): China's slowdown. *Korea Development Institute Journal of Economic Policy*, Vol. 46, no. 1. pp.3-5.

és lefeladódottabb építőipari vállalata jelentős problémákkal küzdött, majd fizetéseképtelenné vált, ezzel csődhullámmal elindítva. A bedőlés következményeként sok projekt befejezetlen maradt, a befektetők milliárdos veszteségeket szenvedtek. A kínai ingatlan buborék léte már nem kérdés, sokkal inkább az, hogy mikor és milyen ütemben fog kipukkadni. Az ingatlanárak csökkennek, a válság egyre mélyül, az építőipari teljesítmény egyre visszaesik.⁸⁷

Ahogy arra Salát Gergely is rámutat, az ország jövőjét illetően két vélemény szokott megjelenni. Az egyik szerint bár Kínának vannak megingásai, megállíthatatlanul halad céljai felé, a hegemon szerep felé. A másik vélemény szerint Kína bármikor összeomolhat és akár meg is semmisülhet. A két tábor leginkább a saját érdeke mentén szerveződik, ki mit tart a saját szempontjából előnyösnek, azt az álláspontot propagálja. Fontos azonban megjegyezni, hogy a 2010 évek óta jelentkező lassulás a gazdaság növekedésében egy közgazdasági törvényszerűség, hiszen egy alacsony bázisról induló növekedés egy ideig rendkívül gyors lehet, azonban egy adott szintet elérve már a lassabb növekedés válik normálissá. 2035-re Kína gazdasága utolérheti az Egyesült Államokét, addigra azonban nagy valószínűséggel a növekedés üteme lecsökken az USA szintjére és egy olyan korszak kezdődhet, ahol két szereplő azonos tempóban fejlődik.⁸⁸

Úgy gondolom, Kína esetében kiemelten fontos megemlíteni az „Egy Övezet Egy Út” programot a gazdasággal kapcsolatban, amely egy globális infrastruktúra-fejlesztést célzó kezdeményezés, amit 2013 szeptemberében hirdetett meg a kínai pártfőtitkár. Fontos azonban kiemelni, hogy a BRI nem kizárólag gazdasági célú kezdeményezés, igen sokrétű a projekt. Többek közt védelmi vagy politikai célkitűzéseket is magába foglal. Hszi Csin-ping öt alappillért fogalmazott meg, amikor nyilvánosságra hozta a jövőben megvalósítani kívánt tervezetét.

1. *„Először is, erősíteniünk kell a politikai konzultációt”*
2. *„Másodsorban, javítanunk kell a közúti összeköttetést”*
3. *„Harmadjára, ösztönöznünk kell a szabad kereskedelmet”*
4. *„Negyedszer, erősíteniünk kell a pénzforgalmat”*

⁸⁷ Horváth Sebestyén – Fetter Bálint (2023): Kipukkadt a kínai ingatlanpiaci lufi? Oeconomus Gazdaságkutató Alapítvány. <https://www.oeconomus.hu/oeoglobus/kipukkadt-a-kina-i-ingatlanpiaci-lufi/> (utolsó elérés ideje: 2024. 05. 20.)

⁸⁸ Salát, 2023.pp. 4-7.

5. „Ötödször, segítenünk kell a megértést népeink között”⁸⁹”

A Kína által a programra fordított pénzösszeget - mind a már beruházott, mind a jövőben beruházni tervezett - nehéz meghatározni, elsősorban azért, mert nincs világos és egyértelmű kritériuma annak, hogy mi minősül BRI-beruházásnak.⁹⁰A BRI keretében megvalósuló beruházások hozzájárulhatnak az érintett ország fejlődéséhez, azonban nem tekinthető „csodaszernek”. A program kritikusi hajlamosak úgy aposztrofálni Kína ezen kezdeményezését, mint a globális gazdasági rend átírására és átrendezésére való törekvést. Lássuk be, nem alaptalanul. A BRI kapcsán fontos a külgazdasági dimenzió, de még fontosabb talán a belpolitikai aspektus. Az elsődleges cél a Kínai Kommunista Párt hatalmának megőrzése, a rendszer stabilitásának megőrzése. Ehhez biztosítani szükséges a rendszer legitimációjának legfőbb forrását, a konstans gazdasági növekedést. A BRI-re egyfajta megoldási kísérletként is tekinthetünk, hiszen a már korábban említett (munkanélküliség, ingatlanválság) problémák orvoslása nem titkolt célja. Fontos kiemelni, hogy amennyiben a kínai gazdaság nem képes a lakosság számára az elmúlt évtizedekben biztosított körülményeket fenntartani, az alapjaiban rengetheti meg a fennálló rendszert⁹¹. A BRI tehát tekinthető egy megoldási kísérletnek a rendszer fenntartása érdekében.

4.5 Kína hadereje

A globális hegemon szerepért folytatott versenyfutásban kiemelt szerepe van a haderőnek, amelyet Kína esetében jelen fejezetben fogok tárgyalni. Mint azt már tettem Oroszország esetében, Kína esetében is szeretném hangsúlyozni az autoriter rendszer jellegéből adódó transzparencia hiányát, amely nagyban megnehezíti a valóságot tükröző adatok elemzését. A különböző kutatóintézetek és országok által kalkulált összegnél nagy valószínűséggel többet költ Peking haderejére. Kína elmúlt évtizedekben tapasztalható gazdasági fejlődése mellett hadereje is figyelemreméltó változáson ment keresztül. Ez komoly

⁸⁹ Horváth Levente (2021): Az „Egy övezet, egy út” és a kínai geopolitikai gondolkodás. Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola, Pécs. p.26.

⁹⁰ Baranyi Tamás Péter – Goreczky Péter – Salát Gergely (2020): A kínai Övezet és Út kezdeményezés – mítosz és valóság. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. pp. 5-6.

⁹¹ Baranyi – Goreczky – Salát, 2020. p. 8.

fenyegetést válthat ki geopolitikai szempontból, valamint a környező országok számára is potenciális veszélyforrássá tette Kínát.⁹²

A kínai haderő felfejlesztésében komoly szerepe volt Teng Hsziao-pingnek. 1978-as hatalomra kerülése után a „Négy Modernizáció” során az agrárszektor, a tudomány és technológia, illetve a haderő korszerűsítése kapta a főszerepet. Ennek ellenére a GDP arányos költség a haderőre igen csekélynek mutatkozott. A haderő a többi három szektor eredményeinek köszönhetően indulhatott fejlődésnek 1989 után. Az 1989-es Tienanmen téri események következtében a nyugati országok minden védelmi célú exportot leállítottak, így a modernizáció, ha átmenetileg is, de veszített lendületéből. Az 1990-es évek közepén az Oroszországi Föderáció és Kína elkezdte rendezni határvitáit, amely elősegítette a szovjet fegyverrendszerek beszerzését Peking számára. Az 1990-es évek végére a szovjet haditechnika mellett Kína képes volt saját eszközeit is hadrendbe állítani. A posztbipoláris világrendben Kína számára komoly kihívást jelentett az elrettentési képességek lemaradása és annak kezelése, azonban aktívan tesztelték atomtölteteiket. A kétezres évek elejére részben beérett a modernizáció, illetve 2003-as hatalomra kerülését követően, 2004-ben Hu Jintao pártfőtitkár is jelezte elköteleződését a hadiipar fejlesztése mellett. A 2010-es évekre Kína hagyományos fegyverrendszerek mellett kifejlesztett műhold-megsemmisítő eszközt, valamint ún. A2/D2 fegyverrendszert, amelynek célja az ellenséges hatalom haditengerészetének szabad mozgását megnehezíteni, ami nyilvánvalóan elsősorban az USA hadihajói ellen irányul. Ennek köszönhetően szoros fegyverkezési verseny alakult ki a két hatalom között. A 2012-es pártfőtitkárváltás komoly fordulópontot jelentett a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg életében, kifejezetten az erőikivetítési képesség viszonylatában. 2015-ben Hszi átfogó reformokat hirdetett. A haderő létszámát 300.000 fővel kívánta csökkenteni, valamint szervezeti átalakításokat is megkezdtek, nagyobb hangsúlyt fektetett a tengeri hadviselésre. A reformok során a területvédelmi berendezkedésről fokozatosan áttértek az elrettentés és erőikvetítés képességével rendelkező haderő irányába⁹³. Hszi Csin-ping egy 2017-es beszédében Kína haderejének kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg a 21. század közepére világelsővé válik, ezzel jelezve az Egyesült Államok számára, hogy jelentős

⁹² Bartók András (2018): Korlátok nélküli hadviselés-Egy kínai nézőpont a 21. század hatalmi versengésről. *Hadtudományi Szemle*, Vol. 11, no. 3. p. 339.

⁹³ Bartók András (2018): A kínai népköztársaság védelempolitikájáról 1989-től napjainkig. *Szakmai szemle: A katonai nemzetbiztonsági szolgálat tudományos szakmai folyóirata*. p.58.

ambíciói vannak e téren is.⁹⁴ Peking katonai felemelkedése komoly feszültségekhez vezethet a térségben közte és az Egyesült Államok között.⁹⁵

2023-ban Kína a világ második (az Egyesült Államok után) legmagasabb katonai költségvetésével rendelkezett. Számszerűsítve ez 296 milliárd amerikai dollárt jelent és 6 százalékos növekedést 2022-höz képest. Fontos azonban a nagyságrendekkel tisztában lenni. Annak ellenére, hogy a globális rangsorban Kína foglalja el a második helyet, a védelmi költségvetése mindössze az 59 százaléka az Egyesült Államokénak. A szakirodalomban nyilvánosan hozzáférhető adatok elemzése alapján elmondható, Kína hadereje még mindig kicsi az Egyesült Államokéhoz képest.⁹⁶ Ugyanakkor 2022 volt a 29. folytatódó év, amikor a katonai költségvetés meghaladta az előző évit.⁹⁷ 2018 és 2022 között Kína a fegyver export és import tekintetében egyaránt az ötödik helyet foglalta el világviszonylatban, a piaci részesedés 5,2, illetve 4,6 százalékaival.⁹⁸ A Kínai Népköztársaság 1964-ben vált a világ ötödik atomhatalmává. Bár az Egyesült Államok és Oroszország arzenáljához képest Kínáé periférikus, így is az ötödik legnagyobb rendelkezik a maga 410 atomtöltetével. Az „aktív védelem” jegyében Peking hosszútávú modernizációs tervei között szerepel a nukleáris képességek fejlesztése, azonban fontos kiemelni, hogy a „nem elsőként való használat” címszó alatt.⁹⁹

5. Az orosz – kínai kapcsolatok

Fentebb már láthattuk, hogy a két tárgyalt államnak milyen a kapcsolata az Egyesült Államokkal, valamilyen mi az attitűdje a fennálló világrendhez, hogyan kívánja azt megváltoztatni. Jelen fejezetben áttekintem milyen a két ország egymáshoz fűződő viszonya.

⁹⁴ Bartók András – Krajczár Gyula-Kusai Sándor Zoltán-Rácz Gábor-P. Szabó Sándor-Horváthné Varga Polyák Csilla (2020): Lehetőségek és kihívások a magyar–kínai kapcsolatok területén. Dialóg Campus, Budapest. p. 208.

⁹⁵ Imam Zarkachi (2023): Geopolitical and Global Power Shift: The Economic, Military, and Political Rise of China in the 21st Century. *Chinese Interdisciplinary Studies*, Vol. 1, no. 1. p. 68.

⁹⁶ Peter E. Robertson (2023): The Military Rise of China: The Real Defence Budget Over Two Decades. *Defence and Peace Economics*. pp. 27-28.

⁹⁷ Global military spending surges amid war, rising tensions and insecurity. Stockholm International Peace Research Institute, 2024. <https://www.sipri.org/media/press-release/2024/global-military-spending-surges-amid-war-rising-tensions-and-insecurity> (utolsó elérés ideje: 2024-05-20)

⁹⁸ SIPRI Yearbook 2023: Armaments, Disarmament and International Security. Oxford University Press, Oxford. p. 11.

⁹⁹ Ignacio Garcia Sánchez – Chris Shei – Mariano Treacy (2023): *Chinese Military Power*. Routledge. pp. 5-6.

Oroszország a Nyugattól való fokozatos elszigetelődés és romló gazdasági teljesítménye következtében egyre intenzívebben kezdte keresni a Kínával való együttműködés lehetőségét. A 2014-es krími majd kelet-ukrajnai események következtében bevezetett szankciók – bár a 2022 óta bevezetettekhez képest azok jóval tűrhetőbbek voltak az ország számára – hátrányosan érintették az országot, ezért megkezdte a gazdaság keletre fordítását, azonban ez messze nem olyan egyszerű feladat, mint azt megpróbálták beállítani. A két ország közötti kereskedelmi forgalom 2014-től fokozatosan elkezdett visszaesni, ami folytatódott 2015-ben, 2016-ban is és csak 2017-ben tudott újra növekedni. Ezzel párhuzamosan a befektetői kedv is alábbhagyott Kína részéről. 2014-ben Kína globális befektetéseinek összképét tekintve az oroszországi befektetések mindösszesen 1 százalékot tettek ki. Ebből jól látszik, hogy az akkori jó politikai kapcsolatok ellenére az orosz gazdaság nem képviselt különösebb vonzerőt a kínai befektetők számára. Kína emellett igyekezte elkerülni hitelek folyósítását, tartva az esetleges szankcióktól. Ezen események következtében az a paradox helyzet állt elő, hogy a látszólagos egyező világkép ellenére nem alakult ki komoly szövetség a két állam között. Kína a saját érdekeit szem előtt tartva igyekszik távolságot tartani orosz szomszédjától. A két ország viszonyáról elmondható, hogy Oroszország jóval optimistább volt és többre számított, mint ami végül megvalósult.¹⁰⁰

A 2022-es események egy egészen új fejezetet nyitottak a két ország kapcsolatának történelmében. Közös pontként először is megemlíthető a fenyegetettség érzése. Mindkét ország esetében meghatározó élménye a hatalmi elitnek, hogy az Egyesült Államok célja a hazájuk felemelkedésének meggátolása. Az ő értelmezésükben az USA a feltartóztatásuk érdekében, a regionális partnereiket felhasználva egy stratégiai gyűrűt szervez köréjük. Mondhatnánk, hogy a közös fenyegetettség-érzés összekovácsolja őket, azonban a helyzet nem ilyen egyszerű. Egymást is fenyegetésként érzékelik. Moszkva az aszimmetria miatt tart Kínától, hiszen vásárlóerő-paritáson számolva a kínai gazdaság hatszor nagyobb, mint az orosz. Kína részéről ugyanez a fenyegetettség-érzés fennáll Oroszország atomarzenálja tekintetében. A két ország hadereje a globális képességek tekintve képes ellensúlyozni az Egyesült Államokét, aki nem lenne képes egy kétfrontos háborút vívni ellenük.¹⁰¹ Mindkét ország mint egyenrangú és önálló fél igyekszik külpolitikáját alakítani egymás viszonylatában. Egy

¹⁰⁰ Sz. Bíró, 2019. pp. 94-97.

¹⁰¹ Eszterhai Viktor (2022): Az orosz-kínai tengely az ukrajnai háború tükrében. *Külügyi Szemle*, Vol. 21, no. 2. pp. 48-49.

esetleges szövetség az aszimmetria miatt Oroszország alárendelt szerepét sugallaná, ezért mindkét fél fenntartja autonómiáját. Szintén a gazdaságban megnyilvánuló aszimmetriát támasztja alá a két ország exportja egymás irányába. Míg a teljes kínai kivitel mindössze 2 százaléka irányul Oroszországba, addig a teljes orosz kivitel 14,5 százaléka. Moszkva igyekszik mérsékelni függőségét a belföldi gazdaság aspektusában. Bizonyos területeken korlátozza a kínai befektetéseket, illetve az infrastruktúra-fejlesztéseket igyekszik diverzifikálni.¹⁰²

Az orosz-kínai kapcsolatokról elmondható tehát, hogy a két ország viszonya leginkább a stratégiai partnerség terminussal írható le.¹⁰³ Bár – mint láthattuk – számos érdekellentét jellemzi Oroszország és Kína egymáshoz fűződő viszonyát egy közös cél érdekében hajlandóak együttműködni. Azt is fontos, azonban kiemelni, hogy mind gazdasági, mind politikai értelemben Oroszországnak nagyobb szüksége van Kínára, mint Kínának Oroszországra.

Amikor Oroszország és Kína kapcsolatát vizsgáljuk fontos kitérni a BRICS nevezetűegyetműködési fórumra. A 2009-es alapítású formáció BRIC néven született meg, nevét az akkori tagországok kezdőbetűi adták (Brazília, Oroszország, India, Kína), majd 2010-ben csatlakozott Dél-Afrika, így ekkortól nevezhető BRICS-nek. A szervezet elsősorban egy gazdasági csoportosulás, amely különböző célokkal jött létre. A BRICS a világ lakosságának több mint 40%-át foglalja magában és GDP-jének több mint negyedét. A tagállamok a szervezeten keresztül a világgazdaságban való befolyásukat szeretnék növelni, illetve a Nyugat ellenpólusává válni. Ennek érdekében a nyugatihoz hasonló, párhuzamos intézményeket és gazdasági hálózatokat hoztak létre. A méretüket és gazdasági erejüket növekedésének ütemét figyelembe véve szándékaik nem alaptalanok. Összességében elmondható tehát, hogy a BRICS politikai és gazdasági értelemben egyaránt igyekszik egy alternatívát kínálni tagországainak a nyugati rendszerrel szemben.¹⁰⁴

6. Összegzés

Dolgozatom végéhez érve igyekszem summázni a leírtakat és következtetést levonni Kína és Oroszország nemzetközi rendszer átalakulásához való viszonya tekintetében.

¹⁰² Eszterhai, 2022. pp. 51-52.

¹⁰³ Eszterhai, 2022.p. 60.

¹⁰⁴ Josef C. Brada (2020): The BRICS Then and Now. Japanese Journal of Comparative Economics, Vol 57. no. 1. pp. 1-2.

Oroszország napjainkban az egyik, ha nem a leghangosabb bírálója a fennálló nemzetközi rendnek. A kutatási kérdésem részben arra vonatkozott, Oroszország képes lehet-e az Egyesült Államok kihívója lenni a nemzetközi rendszerben. Láthattuk, hogy a Szovjetunió szétesésével létrejövő orosz állam számos nehézséggel küzdött megalakulását követő évtizedben. Az ezredforduló és Putyin elnöksége új fejezetet nyitott Oroszország történelmében. Az életszínvonal emelkedni kezdett, a gazdaság felívelő pályára állt, az ország nemzetközi megítélése kifejezetten jó volt. Majd 2014-ben Oroszország annektálta a Krím-félszigetet és ezzel ellentétes irányt vett az addigi tendencia. Oroszország gazdasági teljesítménye elkezdett csökkenni, politikai értelemben kezdett elszigetelődni és változtatni politikáját. Egyre hangosabban kezdte bírálni az Egyesült Államok hegemon szerepét és vízionált egy új világrendet. A 2022-es ukrajnai invázió – amellyel sokak szerint a gyakorlatban is megnyilvánult a status quo megkérdőjelezése – új lendületet adott ennek a politikának. Putyin elképzelései kontraproduktívvá váltak és egyre inkább hiteltelennítették el hirdetett prognózisait. Mára egyértelművé vált, hogy Oroszország gazdasági és katonai képességeit tekintve nem képes rövid- és középtávon az Egyesült Államok kihívója lenni.

Kína esetében egészen más a helyzet, mint Oroszországéban. Mint ahogyan arra fentebb rámutattam, az elmúlt évtizedekben exponenciális fejlődésen ment keresztül mind gazdaságilag, mind társadalmilag, mind katonailag, mind technológiailag. Az államkapitalizmus kiépítésével Kína számára kulcsfontosságúvá vált gazdasága, annak konstans fejlődése, ami a Kínai Kommunista Párt legitimációját is szolgálja. Mára megkérdőjelezhetetlenné vált, hogy Kína tölti be a „globális második” szerepét, és bizonyos aspektusokban már meg is előzte az Egyesült Államokat, mint például a vásárlóerő-paritáson számított GDP. Kína céljai Oroszországéval azonosak – nevezetesen az Egyesült Államok hegemoniájára épülő világrend felszámolása – azonban merőben más politikát folytat. Peking inkább implicit módon igyekszik érvényesíteni érdekeit és a háttérben mozogni gazdasági kapcsolatokat építve, külföldi befektetéseket végrehajtva, a multipoláris világrendet hirdetve. A Kínai Népköztársaság a gazdasági eredményei birtokában jóval hitelesebben tudja képviselni álláspontját, mint az Oroszországi Föderáció. Hszi Csin-ping ambícióinak megvalósításához azonban elengedhetetlen a stabil gazdaság és az ütőképes haderő. Mint arra igyekeztem rávilágítani, bár a kínai gazdaság elképesztő mérete és teljesítménye közel páratlan, komoly belső kihívásokkal kell megküzdenie. A Kínai Népi Felszabadító Hadsereg, mint láthattuk komoly reformokon és fejlődésen ment keresztül, egyelőre azonban még nem képes felvenni a

versenyt az Egyesült Államokéval. Elmondható tehát, hogy a jövőben Kína lehet a potenciális kihívója az Egyesült Államoknak. Ezen a ponton – keretes szerkezetet adva dolgozatomnak – szeretnék visszautalni a bevezetőben leírtakra, ahol az Egyesült Államok *relatív* hatalomvesztését tárgyaltam. Bár Kína elképesztő mértékben megerősödött az elmúlt évtizedekben, még mindig számos tekintetben elmarad az Egyesült Államoktól, ezért rövid távon biztosan nem lehet kihívója az USA-nak, nem tud hegemon szerepet betölteni a közeljövőben.

Irodalom- és forrásjegyzék

1. Address by the President of the Russian Federation. February 24, 2022.: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843> (utolsó elérés ideje: 2024.04.15)
2. Alexander Khrebet (2024): Russia's Medvedev threatens to nuke US, UK, Germany, Ukraine is Russia loses occupied territories. The Kyiv Independent. Letölthető: <https://kyivindependent.com/russias-medvedev-threatens-to-nuke-us-germany-uk-ukraine-if-russia-loses-occupied-territories/> (utolsó elérés ideje: 2024.04.15)
3. Andrew Osborn (2023): Russia's Medvedev: We'd have to use a nuclear weapon if Ukrainian offensive was a success. Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/russias-medvedev-wed-have-use-nuclear-weapon-if-ukrainian-offensive-was-success-2023-07-30/> (utolsó elérés ideje: 2024.04.15)
4. Bánhidi Ferenc – Takács Zsolt – P. Szabó Sándor – Horváthné Varga Polyák Csilla (2018): Lehetőségek és kihívások a magyar–kínai kapcsolatok területén. Nemzeti Közszerológati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, Budapest.
5. Baranyi Tamás Péter – Goreczky Péter – Salát Gergely (2020): A kínai Övezet és Út kezdeményezés – mítosz és valóság. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest.
6. Barry Eichengreen (2024): China's slowdown. *Korea Development Institute Journal of Economic Policy*, Vol. 46, no. 1.
7. Bartók András – Krajczár Gyula – Kusai Sándor Zoltán – Rácz Gábor – P. Szabó Sándor – Horváthné Varga Polyák Csilla (2020): Lehetőségek és kihívások a magyar–kínai kapcsolatok területén. Dialóg Campus, Budapest.
8. Bartók András (2018): A kínai népköztársaság védelempolitikájáról 1989-től napjainkig. *Szakmai szemle: A katonai nemzetbiztonsági szolgálat tudományos szakmai folyóirata*.
9. Bartók András (2018): Korlátok nélküli hadviselés-Egy kínai nézőpont a 21. század hatalmi versengésről. *Hadtudományi szemle*, Vol. 11, no. 3. pp. 338-346.
10. Brian Bushard (2023): 315,000 Russian Troops Have Been Killed or Injured in Ukraine, US Says-Far More Than Russia Claims. <https://www.forbes.com/sites/brianbushard/2023/12/12/315000-russian-troops-have->

- [been-killed-or-injured-in-ukraine-us-says-far-more-than-russia-claims/](#) (utolsó elérés ideje: 2024.11.14.)
11. China's Military Strategy.
<http://eng.mod.gov.cn/xb/Publications/WhitePapers/4887928.html>. (Utolsó elérés ideje: 2024.11.14.)
 12. China's Policy Paper on the EU: Deepen the China-EU Comprehensive Strategic Partnership for Mutual Benefit and Win-win Cooperation
https://www.fmprc.gov.cn/eng/zy/wjzc/202405/t20240531_11367518.html (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)
 13. Christopher Hill (2003): What is to be done? Foreign Policy as a Site for Political Action. *International Affairs*. Vol. 79, no, 2. pp. 233-255.
 14. Csiki Tamás (2008): A stratégiai dokumentumok rendszere. *Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai szemle*. Vol. 1, no. 8. 76-81.
 15. Csiki-Varga Tamás (2024): Orosz és ukrán haditechnikai veszteségek az európai katonai képességek kontextusában. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Budapest
 16. David Morgan (2007): Putin is Time magazine's „Person of the Year”. Reuters.
<https://www.reuters.com/article/idUSN19568348/> (utolsó elérés ideje: 2024.04.15)
 17. Deák András (2018): Van-e orosz modell? Gazdasági útkeresés és modernizáció Oroszországban. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Világgazdasági Intézet, Budapest
 18. Deák András György – Klauda Zalán (2022): Nesszosz vére-az orosz-nyugati szankciós játszma és következményei. *Nemzet és Biztonság*, Vol. 15, no. 4. 1. pp. 21-152.
 19. Elizaveta Fokht – Ilya Barabanov – Olga Ivshina (2024): Ukraine war: No more easy deals for Russian convicts freed to fight. <https://www.bbc.com/news/world-europe-68140873>. (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)
 20. Eszterhai Viktor (2022): Az orosz-kínai tengely az ukrajnai háború tükrében. *Külügyi Szemle*, Vol. 21, no. 2. pp. 43-66.
 21. Everything you need to know about United Russia party. TASS Russian News Agency, 2017. <https://tass.com/politics/982635> (utolsó elérés ideje: 2023.05.30.)
 22. Executive Order on measures to boost IT industry in Russia.
<http://en.kremlin.ru/acts/news/67893> (utolsó elérés ideje: 2024.04.15)

23. Federation of Americans Scientists: Status of World Nuclear Forces
<https://fas.org/initiative/status-world-nuclear-forces/> (utolsó elérés ideje: 2024. 11.15.)
24. Flemming Splidsboel Hansen (2017): Russian hybrid warfare: A study of disinformation. Danish Institute for International Studies
25. Global military spending surges amid war, rising tensions and insecurity. Stockholm International Peace Research Institute, 2024. <https://www.sipri.org/media/press-release/2024/global-military-spending-surges-amid-war-rising-tensions-and-insecurity> (utolsó elérés ideje: 2024-05-20)
26. Graeme Gill (2022): A Routledge Handbook of Russian Politics and Society. London, Routledge
27. Halász Iván (2014): Összehasonlító Kormányzástan. Budapest, NKE
28. Horváth Levente (2021): Az „Egy övezet, egy út” és a kínai geopolitikai gondolkodás. Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola, Pécs
29. Horváth Sebestyén – Fetter Bálint (2023): Kipukkadt a kínai ingatlanpiaci lufi? Oeconomus Gazdaságkutató Alapítvány.
<https://www.oeconomus.hu/oecoglobus/kipukkadt-a-kina-i-ingatlanpiaci-lufi/> (utolsó elérés ideje: 2024.05.18.)
30. Ignacio Garcia Sánchez – Chris Shei-Mariano Treacy (2023): Chinese Military Power. Routledge
31. Imam Zarkachi (2023): Geopolitical and Global Power Shift: The Economic, Military, and Political Rise of China in the 21st Century. *Chinese Interdisciplinary Studies*, Vol. 1, no. 1.
32. Impact of sanctions on the Russian economy. European Council of the European Union, 2023. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/impact-sanctions-russian-economy/> (utolsó elérés ideje: 2024. 05. 17.)
33. Interview With Chinese President Xi Jinping. Permanent Mission of the People's Republic of China to the United Nations and other International Organizations in Vienna. 2015. http://vienna.china-mission.gov.cn/eng/zt/ce/201509/t20150923_8878799.htm (utolsó elérés ideje: 2024.05.18.)
34. Josef C. Brada (2020): The BRICS Then and Now. Japanese Journal of Comparative Economics

35. Joseph Nye, Jr. (1990). Bound to lead: The changing nature of American power.
<https://www.kropfpolisci.com/exceptionalism.nye.pdf> (utolsó elérés ideje: 2024.05.18.)
36. Justin Yifu Lin (2011): China and the global economy. *China Economic Journal*, Vol. 4, no. 1. pp.1-14.
37. Kasznár Attila (2014): Vallás és Kormányzat Kínában. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola, Pécs
38. Kenneth Waltz (2004): Neorealism: Confusions and Criticism. *Journal of Politics&Society* <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/11/Waltz-Neorealism-Confusions-and-Criticisms.pdf> (utolsó elérés ideje: 2024.05.18.)
39. Kusai Sándor Zoltán (2019): Kína megújult külpolitikájának néhány aspektusa közép-európai szemmel. Akadémia Kiadó, Budapest
40. Mark Levin – Georgy Satarov (2000): Corruption and institutions in Russia. *European Journal of Political Economy*. Vol. 16. pp.113-132.
41. Martin Chancey (1962): The Relative Decline of the United States Economy. *Science&Society*, Vol. 26, no 4. pp.385-399.
42. Martin Russel (2021): Russia's 2021 Elections. European Union, Brussels
43. Melissa Albert (2024): Xi Jinping. Britannica, 2024.
<https://www.britannica.com/biography/Xi-Jinping> (utolsó elérés ideje: 2024.05.25)
44. Michael Cox (2012): Power Shifts, Economic Change and the Decline of the West? *International Relations*, Vol. 26, no 4. pp. 369-388.
45. Moscow Times Reporter (2024): Russian Regions Hike Military Sign-Up Payments in Bid to Boost Manpower for Ukraine War.
<https://www.themoscowtimes.com/2024/07/30/russian-regions-hike-military-sign-up-payments-in-bid-to-boost-manpower-for-ukraine-war-a85864> (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)
46. Nicholas Kitchen – Michael Cox (2019): Power, Structural Power, and American Decline. In Cambridge Review of International Affairs.Vol. 32, no. 4.
47. Nicholas Kitchen (2011): The United States after unipolarity: executive summary. London School of Economics and Political Science, London
48. Oroszország alkotmánya. <https://rm.coe.int/constitution-of-the-russian-federation-en/1680a1a237> (utolsó elérés ideje: 2023.05.30.)

49. Peter E. Robertson (2023): The Military Rise of China: The Real Defence Budget Over Two Decades. Defence and Peace Economics.
50. Philipp Denter – Boris Ginzburg (2023): Troll Farms and Voter Disinformation. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3919032 (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)
51. Rácz András (2014): Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest.
52. Robert Kappel (2011): The Decline of Europe and the US: Shifts in the World Economy and in Global Politics. German Institute for Global and Area Studies, Hamburg
53. Salát Gergely (2023): A kínai gazdaság középtávú kilátásai. Magyar Külügyi Intézet, Budapest
54. Salvatore Babones (2017): The Meaning of Xi Jinping Thought
55. Shirley A. Kan-Wayne M. Morrison (2014): U.S.-Taiwan Relationship: Overview of Policy Issues. Congressional Research Service
56. SIPRI Yearbook 2023: Armaments, Disarmament and International Security. Oxford University Press, Oxford
57. SIPRI: The SIPRI Top 100 Arms-producing and Military Services Companies, 2023 pp 2-3. https://www.sipri.org/sites/default/files/2024-11/fs_2412_top_100_2023_0.pdf (utolsó elérés ideje: 2024. 12.15.)
58. Statista: Countries with the highest military spending worldwide in 2023 <https://www.statista.com/statistics/262742/countries-with-the-highest-military-spending/> (utolsó elérés ideje: 2024. 11.15.)
59. Strategy of the National Security of the Russian Federation. https://rusmilsec.blog/wp-content/uploads/2021/08/nss_rf_2021_eng_.pdf (utolsó elérés ideje: 2024.11.14.)
60. Sz. Bíró Zoltán (2016): Oroszország külpolitikája (2012-2016): a nagyhatalmiság kísértése. *Nemzet és Biztonság* 2016/6. pp. 25-47.
61. Sz. Bíró Zoltán (2019): Putyin Oroszországa. Noran Libro Kiadó, Budapest
62. Sz. Bíró Zoltán (2023): Putyin háborúja. Gondolat Kiadó, Budapest
63. Sz. Bíró, Zoltán, Balogh, Attila and Trautmann, László (2023): „Egy olyan hatalmas gazdaságot, mint amilyen Oroszországé, aligha lehet szankciókkal megroppantani.” – Interjú Sz. Bíró Zoltán Oroszország szakértővel az orosz gazdaság fejlődési

- lehetőségeiről. Világpolitika és a Közgazdaságtan. 2 (5). p. 4-9. <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/9535/1/4-9.pdf> (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)
64. Tálas Péter (2021): A poszthegeemoniális hatalmi rend „hegemonjáról”. *Nemzet és Biztonság* Vol. 14, no. 4. pp.1-2.
65. Tarrósy István (2006): A globális világrend és az Észak-Dél-kontextus. *Politika Tudományi Szemle*, Vol. 10, no. 2-3. pp.169-188.
66. The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation. https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/. (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)
67. Timothy P. McGeehan (2018): Counteering Russian Disinformation. *The US Army War College Quarterly: Parameters*. Vol. 48, no 1. pp.49-57.
68. Trading Economics: russian Military Expenditure. <https://tradingeconomics.com/russia/military-expenditure>. (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)
69. U.S.-China Economic and Security Review Comission: 2023 Annual Report To Congress. https://www.uscc.gov/sites/default/files/2023-11/2023_Annual_Report_to_Congress.pdf (utolsó elérés ideje: 2024.11.10)
70. World in need of a new order, but not under US aegis-Kremlin spokesman in reply to Biden. TASS Russian News Agency, 2023. <https://tass.com/politics/1695389> (utolsó elérés ideje: 2024. 05. 19.)
71. Written Interview with Al Jazeera Media Network by Foreign Minister Wang Yi http://is.china-embassy.gov.cn/eng/zgwj/202404/t20240426_11289693.htm (utolsó elérés ideje: 2024. 05. 19.)
72. Yulia Starostina (2022): Secret Economy: What Hiding the Stats Does for Russia. <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2022/07/secret-economy-what-hiding-the-stats-does-for-russia?lang=en>. (utolsó elérés ideje: 2024.11.10.)